БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетингеен

1954 СЕНТЯБРЬ 11 СУББОТА № 181 (3118)

ӨРТӨ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССР Эвилелиниң Камгалал Министриниң Дужаалы (1 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы (1 арын).

Дүжүт ажаап алыышкынында болгаш тараа белеткелинде мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередир (1 арын).

Совет Тываның он чыл оюнга алдар кылдыр (2 арын).

Чаа номнар (2 арын).

Л. Давитдзе. — Хүннээректиг Аджария (2 арын).

«Тайбың чорулганың» киржикчилери Ленинградта (3 арын).

Совет чазактың төлээлериниң Софияда барганы (3 арын).

Хостакчы—Совет Армияга алдар болдурган турасказалды Софияда ажытканы (3 арын).

М. Момбужай.—Көдээ ажыл-агыйның аныяк мурнакчыларының дуржулгазын чугаалап турар ном (3 арын).

А. Шатилов.—Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы (4 арын).

Кыдат Улус Республикада демир оруг тудуушкуну (4 арын).

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң даргазы Жолио Кюриниң медеглели (4 арын).

Дүжүт ажаап алыышкынының, тараа белеткелиниң үезинде политиктиг ажыл

Тываның колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде ажаап алыышкынының фронтузу хүн-бүрүле-ле калбарып турар. Көдээ ажыл-агыйның ишчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң айтымышкынарын чедиишкиниг боттандырары дээш демисешиннаан, байлак дүжүттү өй-шаанда, чидириг чок ажаап алыр күрүне мурнунга эң чугула хүлээлгени—тараа дужаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Социалистиг чаршыдың күштүг колбарышкынының түңнелинде элээн хөй комбайнёрлар шөлге үгениниң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле машиналарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап шыданнар. Сарыг-Сеп МТС-тиң «Сталинчы орук» колхозта ажылдап турар комбайнёру Петр Висляев кайгамчыктыг түңнелдерни чедип алган. Ол тараа кезилдези эгелээнде бөөр 200 ажыг га черниң тараазын ажаап алган. Эш Висляев сөөлгү үеде хүнде 30 га черниң тараазын кестиріптер кылдыр ажылының бүдүрүкчүлүүн улам улгаттырган. Ол-ла МТС-тиң комбайнёрлары эштер Булгаков, Мурыгин болгаш Леонов олар база барык 200—200 га черниң тараазын кестиргеннер. Ол ышкаш бедик түңнелдерни Чадаана МТС-тиң комбайнерлары эштер И. Доржу, А. Котельников, Шагаан-Арыг М[illegible]-тиң—Бюрбю, Сундуй, Балгазын МТС-тиң—эш Назаров болгаш өскелер-даа чедип ап турарлар.

Мурнакчы комбайнёрларын болгаш ажыл-агыйларның үлегер-чижээ болза, бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс ажаап алыышкынны чедиишкиниг чоруларының канчаар-даа аажок улуг болдунар аргаларын боттарының эргезинде киирши алган деп чүвени көргүзүп турар.

Ынчалзажок области дүжүт ажаап алыышкыны болгаш күрүнеге тараа дужаалдазы кончуг оожум темпи-биле чоруп турар. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл, Бии-Хем районнарда дүжүт ажаап алыышкыны онза хожудап турар. Дүжүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа дужаалдазының оожум чоруп турарын чүүү-биле тайылбырлап болурул?

Ажыл-агыйжы сорулгаларның чардынмас кезээ—партияның политиктиг ажылы болуру билдингир. Ындыг турбуже, партияның чамдык райкомнары партийжи-политиктиг ажылды чедир үнелевейн турарлар. Ол чорук ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге шаптык болуп турар. Партияның Чөөн-Хемчик райкому маңаа чижек болур. Ол районга дүжүт ажаалдазы август 25-те эгелээн. Ынчалзажок, район төвүнде-даа, комбайн агрегаттарында-даа хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары чоокку үеге чедир деритинмээн, хана солунларның болгаш агитхуудустарның үндүрүлгези организастатынмайн турган. Комбайн агрегаттарында политиктиг организакчылар харыылаар ажылынче кирбээннер. Партийжи-политиктиг ажылды кошкак тургускаанының түңнелинде район дүжүт ажаап алыышкынын сентябрь 5-те чүгле 8,1 хуу, сиген белеткелиниң планын сентябрь 1-де байдал-биле алырга чүгле 48 хуу күүседкенин көргүзерге-ле четчир.

Бай-Тайга районда байдал база-ла ындыг. Ол районның Молотов аттыг, «Дөн-Терек» колхозтарда партийжи-политиктиг ажыл дыка четпес тургустунган. Оон туржук, район төвүнде тараа белеткел пунктузунда безин көргүзүг, хүндүлел самбырлары деритинмээн, хана солун болгаш агитхуудустар үнмээн болгаш тараа дужаакчыларынга чаңгыс-даа катап лекция номчутунмаан. Политиктиг ажылды чедир үнелевес чоруктуң түңнелинде ажыл-агыйжы сорулгалар база-ла улуг хожудаашкыныг шиитпирлетинин турар. Чижээлээрге, район дүжүт ажаалдазының планын сентябрь 5-те чүгле 16 хуу күүсткенин көргүзерге-ле херечи болур. Ындыг чижектерни өске-даа районнардан көргүзүп болур.

Партия райкомнарының илеткелчилер болуунуң кежигүннери база ол ышкаш политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередир Ниитилелдиң район салбырларының кежигүннери дүжүт ажаап турар шөлдерге кончуг ховар аалчылар боолп турарлар. Ынчангаш дүжүт ажаап алыышкынында ажылдап турар механизаторлар, колхозчулар политиктиг амыдырал талазы-биле чугула болуушкуннардан чыын калып турарлар. Оларга делегей байдалында, чурт иштинде, области, районда чаа, солун болуушкуннар четпейн барып турар. Ол ышкаш ажылдың чаа, дешилгелиг методтарын, мурнакчыларның дуржулгазын пропагандалаар ажыл база четпес чоруп турар.

Культура-чырыдыышкын албан черлери дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа дужаалдазының үезинде чорудар политиктиг ажыла чугула черни өөлөөн турар хүлээлгелиг. Агиткультбригадалар, кежер кинолар, уран-чүүлүң боттывынгыр белгүмнери боттарының ажылын шуут-ла хову турлагларынче угландырар хөрек.

Совет кижилерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринин шылгатынган методу болза, социалистиг чаршы болур. Партия райкомнары, МТС-тер зоназының талазы-биле партия райкомнарының инструкторлар белүү болгаш комбайн агрегаттарында политиктиг организакчылар көдээ ажылагый ишчилеринин, механизаторларның өртүзүнга социалистиг чаршыты улам хүштелдирип, оон түңнелдерин доктаамал үндүрүп, чаршыттың тиилекчилерин илеткеддерге, беседаларга, район солуннарынга, кудуку парлалгаларга, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларынга калбаа-биле пропагандалаар хүлээлгелиглер.

Дүжүт ажаап алыышкынының темпизин шиитпирлиг бедидери болза, бо чылдың чаагай дүжүдүнүң салымын шиитпирлээр. Ынчангаш партияның агитас-массолыг ажылын хөрек кырында бар күүлдер-биле холбаштырып чорудары чугула. Бистин пропаганда болгаш агитация ажылывыс мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередир, ажылда четпестерни хайыра чок илередип шүүмүүлээр болгаш ажылдың ханыг-даа адырларынга ниити эккижилгени чедип алыр дээш демиселди доктаамал чорудар ужурлуг.

Комбайн—дүжүт ажаап алыышкынында шиитпирлиг күш. Бистиң мурнакчы комбайнёрларывыс шимчээшкин графиктерин өзүгаар ажылдап турар. Олар ону тургузарда чүгле ортумак чижек-норманы барымдаалавайн, харын-даа бедиткен хүлээлгелерни ол графиктерде киирглээн. Ол ышкаш күрүнеге тараа дужаалдазының беш хонук онзалдалары база тургустунгулаан. Ол онаалдаларны күүседири дээш дедисел болза, партия организацияларының ынчаңгейнинин төвүнге турар ужурлуг.

Партийжи-политиктиг ажыл болза, ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкиниг боттандырарының чугула үүлү болур. Ынчангаш партия райкомнары, МТС-терде, совхозтарда база колхозтарда партия организациялары ол ажылды шиитпирлиг эккиждер хемчеглерни алыр хүлээлгелиглер. Оон түңнелинде, бистиң колхозтарывыстың болгаш совхозтарывыстың шөлдеринде чаагай дүжүт өй-шаанда болгаш чидириг чок ажаап алдынар, күрүне мурнунга эң чугула хүндүлүг хүлээлге—тараа дужаалдазы хуусаа бетинде күүсетинер.

Тыва автономнуг сбластың школаларының башкыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1948 чылдың февраль 12-деги Чарлыын өзугаар хөй чылда болгаш кызымак ажылдааны дээш шаңнаары болза:

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЗЭ» ОРДЕН БИЛЕ

1. **Губанова** Юлия Павловна—Кызыл хоорайда № 3 ортумак школаның башкызы.
2. **Петрунек** Татьяна Михайловна—Кызыл хоорайда № 3 ортумак школаның директору.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

1. **Архипова** Матрена Тимофеевна—Кызыл хоорайда № 2 ортумак школаның башкызы.
2. **Селина** Мария Васильевна—Бии-Хем районнуң Туран ортумак школазының директору.
3. **Шульгин** Илья Сергеевич—Бии-Хем районнуң Хадын чеди чыл школазының башкызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

1. **Ермоленко** Галина Андреевна—Бии-Хем районнуң Туран ортумак школазының башкызы.
2. **Майны** Салчак Бадыевич—Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг чеди чыл школазының директору.
3. **Санчай-оол** Анатолий Балданович—Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал чеди чыл школазының директору.
4. **Соколова** Елена Константиновна—Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг № 2 ортумак школазының башкызы.
5. **Хабарова** Ольга Александровна—Бии-Хем районнуң педагогика кабинединиң эргелекчизи.
6. **Хорошева** Юлия Константиновна—Бии-Хем районнуң Туран ортумак школазының башкызы.
7. **Чигридов** Михаил Антонович—Бии-Хем районнуң эргелекчизи.
8. **Шишигина** Татьяна Владимировна—Бии-Хем районнуң Туран ортумак школазының башкызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1954 чылдың сентябрь 6.

Киргиз ССР-ниң эртемнер Академиязын тургусканы

1954 чылда Фрунзе хоорайга Киргиз ССР-ниң эртемнер Академиязын тургузар дугайында Киргиз ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Президиумунуң саналын ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Киргиз ССР-ниң эртемнер Академиязы ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Киргиз салбырының болгаш республикада эртемшинчилелдиң өске-даа өөлөөн хөй албан черлериниң базазынга тургустунар.

Киргиз ССР-ниң эртемнер Академиязын организастаары болгаш ажыдары-биле холбашкан белеткел ажылын чорударыбиле Киргизиниңң чаза республиканың болгаш ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының эртемденнери кирген оргкомитетти тургускан.

Киргиз ССР-ниң эртемнер Академиязын ажыдарын болгаш оон бирги эртем сессиязын чыылдырарын бо чылдың октябрьда деп көрген.

(СЭТА).

Чаа аэропорт

КРАСНОЯРСК. Сентябрь 5-те Красноярскиниң хоорай кыдыынга хамааты ужар-үүл флодунуң чаа аэропортунуң ажыдышкыны болган.

Чараштыр каастап-шимээн тудугда пассажирлерге бүгү-ле таарымчалыг байдалды кылган. Мында маңаарының делгем залы, дыштанылга өрээли, харылзаа салбыры, бирги чергениң ресторану, бүгү-ле чүвезин таарымчалыг кылдыр кылган гостиница бар.

Хоорай төвү-биле чаа аэропортту чазаглыг калбак орук харылзаштырып турар.

(СЭТА).

Т. С. Мальцев Новосибирскиниң тараажыларында

НОВОСИБИРСК. Урал чоогунуң дуржулгачызы Т. С. Мальцев-биле Новосибирскиниң тараажылары улуг найыралды тудуп турарлар. Новосибиржилерниң төлээлери Курганның «Лениниң чагыглары» колхозка каш катап чораннар, а эш Мальцев Новосибирскиге чораан. Ам колхозчу чаартыкчы база катап областың тараажыларында чедип келген. Ол областың агрономнарының чөвүлел хуралынга киришкен болгаш Шадринскиниң дуржулга станциязының ажылдап кылганы болгаш областың үүс хире колхозтарында чорудуп турар дуржулгаларның баштайгы түңнелдериниң дугайын эртемденге олар чугаалап бергеннер. Вәсодовск МТС-тиң зоназында барык-ла бүгү чайгы чер аңдарылгазын ширик аңдара каар чүвези чок аңдазын-биле 35—40 сантиметр чедир ханы аңдарган. Кочковск болгаш Татарск МТС-тениң зоназынга өөлөөн каш дуржулга шөлдеринге чаа арга-биле ажылдап кылган черлерден аңаа участоктардан 30—40 пуд хөй тараану ажаап ап турар.

Т. С. Мальцев Ояшинский районнуң «Тудугжуларның эвилели» көдээ ажылагый артелиниң колхозчуларынга чораан болгаш ширик аңдара октаар чүвези чок аңдазын-биле хандыр ажылдап кылган участоктарны көрген, хову лабораториялары-биле, механизастатынган шаңнар-биле тонышкан.

(СЭТА).

Колхоз күрүнеге 112 муң пуд тараа саткан

КУРГАН. Курган областың Шучанский районунуң колхозтарының хөй өнүрүзү үүс пудтуң дүжүдүн албышаан, тараа белеткелиниң планын хуусаа бетинде күүсеткен, МТС-тениң ажылдап бергени дээш төлевирлерни негелделер өзугаар санашканнар.

Маленков аттыг колхозта дүжүт ажаап алыышкыны болгаш күрүнеге тараа дужаалгазы организастыг чоруп турар. Ол күрүнеге 74 муң пуд тараану берген. Эң баштай ол көдээ ажыл-агый артели күрүнеге 50 муң пуд тараану садар деп турган, оон соонда колхозчулар боттарының өрээ хүлээлгезин эде көргеш, 112 муң пуд тараану садар деп шиитпирлээннер. Чаа хүлээлге чедиишкиниг күүсетиниң турар. Элеваторже тараа үүдүрген 300 ажыг автомашиналарны чоруткан.

(СЭТА).

Дүжүт ажаап алыышкыны

ГРОЗНЫЙ. Областа тарымал тооруктуң ажаап алыышкыны эгелээн. Ол культураның бүгү дүжүдүн тускай эде дерип таарыштырган комбайннар-биле ажаап алган турар.

Тарымал тооругту чүгле дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарган Красноармейский районда гектардан 15—16 центнерни бастырып ап турар.

ТАШКЕНТ. Узбекистанда чер болганда риетиң бай дүжүдү өзүп үнген. Хорезм областың Гуленский районунуң Сталин аттыг колхозу эрткен чылга бодаарга 3—4 центнер хөй тараану гектардан бастырып ап турар. Кашка-Дарьинский болгаш Сарыг-Дарьинский областарның көдээ ажылагый артельдери чаа дүжүттүн баштайгы тенна ризин күрүнеге дужаганнар.

Бо күзүн Ташкент болгаш Хорезм областарга рис ажаап алыышкынын бир-ле дугаар «С—4» деп боду чоруур комбайннар-биле дыка улуг шөлдерге чорудар.

ГРОДНО. Областың механизаторлары чигир свёклазының ажаап алыышкынын эгелээн. Чер болганда дүжүт энир чылгызындан дыка эки. Ол болза, тарылганың өзүп турар агротехниказының болгаш тарылганың ажаалда хайгааралының түңнели болур.

Областың МТС-тери колхозтарже 70 свёкла комбайннарын чоруткан, ынчаарга эрткен чылын ындыг агрегаттар шуут чок тургаш. Машиналар-биле чигир свёклазының бүгү шөлүнүң үштүң бирин ажаап алган турар.

(СЭТА).

Тайгада суур

ЯКУТСК. Чурапча суур Якутскиден барык-ла ийи үүс километр тайгада турар. Ол суур улуг көдээ ажыл-агый районунуң төвү болу берген. Он чыл мурнунда Чурапча болза, өглер колдаан бичии көдээ сууржугаш турган. Суг чок турган. Сугну 5—6 километр черден шарыга чүдүрүп ап турган.

Күрүнениң дузаламчызының ачызындан сөөлгү чылдарның дургузунда аңаа суггарылга системазын туткан. Улуг хөл тургустунган. Чаагайжыдыр туттунган дыка хөй бажыннар өзүп үнген.

Радио, кино, электри, телефон суурнуң амыдыралынче быжыы-биле кирген. Районда бодунуң «Социализм оруу» деп солуну үнүп турар.

Бо чылын ийи үүс хире ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның өг-бүлелери чаа бажыннарже кирген. Ам ында ортумак школаның улуг тудуун кылып турар.

(СЭТА).

Дүжүт ажаап алыышкынында болгаш тараа белеткелинде мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередир

Чарыштың мурнакчылары

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем МТС-тиң комбайнёрлары боттарының ажылдап берип турар колхозтарының тараазын кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап бөөр дээш социалистиг чаршы-биле улам сорук киришкиниг ажылдап турарлар.

Эрзин районнуң «Чаа орук» көдээ ажылагый артелиниң тараа хөвузунда ажылдап турар комбайнёр эш Дамбил-оол сөөлгү беш хонук дургузунда 130 гектар кызылтасты кестирген. Ол болза, боду чоруп кестирер комбайн-биле хүнде ажыл нормазын 160 хуу күүседип турар. Тараа ажаап алыышкыны эгелээнден бөөр 215 килограмм кывар үүлдү камнап алган. Колхозтуң бүгү тараазының ажаап алыышкынын 20 ажыл хүнүнде доозарын ол хүлээнген.

Тес-Хем районнуң Молотов аттыг колхозунда ажылдап турар комбайнёр эш Нарцет боду чоруп кестирер комбайн-биле 214 гектар тараану ажаап алган.

Эрзин районда

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң колхозтары мал чемнериниң белеткелиниң темпизин дүргедип, сиген ажаап алыышкынының ниити планын сентябрь 5-те 92,6 хуу күүсеткен. Ол талазы-биле «Кызыл сылдыс» көдээ ажыл-агый артели мурнакчы болуп, сигенни 97 хуу белеткеп алган.

Районнуң бүгү колхозтары ам мал чемнериниң белеткелин доозарының бүдүүзүнде келген. Аңаа холбаштыр тараа ажаап алыышкынының темпизин база-ла дүргедеткеннер. Комбайн агрегаттары сөөлгү хүннерде улам эки ажылдап турар апарганнар.

«Чаа орук» колхоз бүгү тараазының 50 хуузун кестирген болгаш ажаап алган. Ында болгаш «Сталинчы орук» колхозта тараанын дүжүдү дээре болуп турар.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Настык-Доржу, парторганизация секретары эш Санчыжап) күрүнеге тараа дужаарының планын база МТС-тиң ажылдап бергени дээш натура төлевирин сентябрь 7-де күүсеткен. Колхоз ниитизи-биле 200 тонна тараану дужааган ийикпе, азы планын 111 хуу күүсеткен. Колхозтуң бо чылын гектар бүрүзүнден ажаап ап турар тараазы ортумаа-биле 25 центнер чедип турар. Комбайнёр эш Полещук «С—6» деп комбайн-биле ажаап алыышкынның хүн-бүрү нормазын 150—200 хуу чедир күүседип келген.

Калинин аттыг колхоз (даргазы эш Дакпай, парторганизация секретары эш Шагдыр) база-ла мурнакчы болган. Бо чылын 42, 094 тонна тараану күрүнеге ыяаныла дужаар, МТС-тиң ажылдап бергени дээш натура төлевиринге 47,336 тонна тараану бөөр ужурлуг турган. Ол планны 101 хуу күүсеткен. Колхоз ниити шөлдүң гектар бүрүзүнден 20 центнер тараану ап турар.

Ол колхозтар мал чемнериниң белеткелин тараа ажаап алыышкыны-биле капсырлаштырбааннар. Ол чорук хову ажылының эзлчеглиг сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге улуг чиигелделиг болган. Колхоз бүдүрүлгезинде күш ажыгдың эки организациязы ажыл-агыйжы эзлчеглиг сорулгаларны чогуур үезинде чедиишкиниг шиитпирлээрин хандырып турар.

Мурнакчылар көвүдеп турар

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң «Комсомол 30 чылы» көдээ ажыл-агый артели сентябрь 5-ке чедир 55 тонна 551 килограмм тараану күрүнеге дужааган. Оон ынай районнуң тараа белеткел черинде 35 тонна кызылтасты, 15 тонна чингетараану сөөртүп чедирген. Күрүнеге арбайны болгаш суланы дужаарының планын ол колхоз баштайгы беш хонукта-ла күүседипкен.

Ол колхозка ажылдап берип турар комбайнёр эш Хуралбай боду чоруп кестирер комбайн-биле хүн-бүрүде 13—14 гектар тараану, эш Антон 11—12 гектарнымын кестирип турар.

Дүжүт ажаап алыышкынынче колхозчуларның күжү эки организастатынган. Тергелиг аттар-биле тараа сөөртүрүп турар эштер Санаа, Эртине, Сандый олар ажылдың хүн нормазын 200 хуу күүседип келгеннер. Тараа кургадыкчылары эштер Лама, Дүк-оол, Өктек олар эки ажылдап турарлар.

Колхозтуң № 2 хову бригадазы (бригадири эш Аман-оол) бодунуң күжү-биле 140 гектар тараану кестирген болгаш бастырган. Кызылдың автотранспорт конторазынан келген чолаачы эш Мусулин тараа сөөртүлгезинде эки ажылдап, чамдык хүннерде ийи норманы күүседип турар.

Хову ажылының турлагларында агитасмассалыг ажыл эки турган. Агитаторлар Сергей, Тавак-оол олар агитхуудустарны үргүлчү үндүрүп келгеннер.

КОЛХОЗКА ШЕФ

Чоокта чаа Кызыл районнуң «Совет Тыва» колхозка Тыва алдын трестизинин коллективинин ажылчын, албан-хаакчыларындан 2 чүүк машиналыг, 38 кижи малга чем белеткелиниң талазы-биле колхозтуң ажылынга улуг дузаны чедирген.

Шефчилер организастыы-биле үш хүн иштинде 2 улуг онгарны каскаш, 10 гектар черниң тарымал тооруун болгаш сигенин кескеш силостан бергеннер.

Тараану күрүнеге

Кызыл районнуң «Черби» колхозу сентябрь 1-ден 10-га чедир 6 тонна тараану күрүнеге дужаар хүлээлгелиг тургаш, 12 тонна арбайны дужааган болгаш 7 тонна кызылтасты ам дужаарынга белеткеп алган. Тараа белеткелиниң черинде колхозчулар Игнашев, Балган болгаш комсомолчу Деспий-оол олар тараану арыглап, кургадыр ажылды эң эки чоруудун турарлар.

Колхозта комбайнёр эш Щетов боду чоруп кестирер комбайн-биле хүнде 10 гектар тараану ажаап, га бүрүзүнден ортумаа-биле 16 центнер кызылтасты ап турар.

Колхозтуң шөлдеринде кызымак күш-ажыл

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң тараа хөвузунда колхозчулар болгаш механизаторлар чаа чылдың дүжүдүн кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Комбайнёр Степан Чупрасов «С—6» деп комбайн-биле үш-ле хүн дургузунда 99 гектар кызылтасты кестирген. Ол ышкаш комбайнёрлар Воржев, Сарыг-оол олардың ажылы база-ла бедик түңнелдиг болуп турар. Баштайгы тараанын гектар бүрүзүнден алган дүжүдү ортумаа-биле 16—17 центнер болган.

Колхоз бүгү тараазының 30 хуузун ажаап алган. Хову ажылынче колхозчулардың боттарының күжү эки организастатынган. Комбайндан тараа сөөртүп турар эш Чаш-оол хүнде ажыл нормазын 200 хуу күүседип келген. Ат машиналары-биле тараа кестирикчилери эштер Серебрянников, Запевалов олар ийилээ хүнде 10—12 гектар черниң тарааз кестирип, эштер С. Адыя, Ф. Никушина хүнде 800—900 сноптарны баглап турарлар.

Колхоз тараану күрүнеге үзүктел чок киирип турар.

Шериг албанының доктаатынган хуусааларын эрттирген шериг албаныгларын Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүрээлениниден хостаар дугайында база Совет Армияга ээлчеглиг келдириишкин дугайында

ССР Эвилелиниң Камгалал Министриниң ДУЖААЛЫ

№ 160

1954 чылдың сентябрь 8. Москва хоорай.

Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында хоойлуну өзугаар дужаарым болза:

1. Шуут шериг албаны эрттирериниң хоойлуда доктаатынган хуусааларын эрттирген солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң хүрээлениниден запасче үндүрер.

2. Бо дужаалдың 1-ги үүлүнде айыткан шериг албанныгларны хостазары-биле холбаштыр 1935 чылда төрүтүнген, келдириишкинден хостадыр болгаш хуусаа соңгаарладыр эрге чок хамаатыларны, база ол ышкаш келдириишкинден соңгаарлаткан хуусаазы эрте берген келдириишкин назылыг болгаш чажыттары шуут шериг албанын эрттирип турар хамаатыларны Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң шуут шериг албанынга келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, эскадроннарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

Совет Эвилелиниң Камгалал Министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Н. А. БУЛГАНИН.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ОН ЧЫЛ ОЮНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Хүлээлгезин күүседип турар

Кызылдың аъш-чем комбинадының коллективи Совет Тываның 10 чыл оюнга күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш байыр мурнунуң социалистиг чарыштарын цехтер, бригадалар болгаш ажылчыннарның аразында калбарткан.

Комбинат чартык чылдың бүдүрүлге планын 107 хуу күүседип хүлээлге алгаш, ону 111,5 хуу, барааның продукциянын планын 110 хуу күүседир турган 114 хуу күүседкеннер. Ассортименти талазы-биле хлеб аймаа кылырын 121,4 хуу, кондитер кылыгларын 108 хуу күүседкен. Комбинаттың № 1 хлеб быжырар чери планын 105,1 хуу, кондитер кылыгларының цехи—164,4 хуу күүседкен.

Бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны база көвүдеп турар. Ажылчыннарның иштинден болунуң нормазын эштер Сысоева 135,8 хуу, Маношкина 118 хуу, Тонких К.—136, Жирякова Е.—110, Филиппова—110, Скрепаченко 120 хуу күүседип, алган хүлээлгелеринге төлептиг болуп турар.

Тудугжулар хүлээлгезин күүседир дээш демиселде

«Тыва тудуг» трестизиниң коллективи августа айның ажыл түннелин үндүрген. Совет Тываның 10 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседири дээш демисешпишаан, Кызылдың тудугжулары күш-ажылдың темпизин хүн-бүрүде бедидип турар.

Ажылчын бүрүзү-ле августа айда план ёзугаар хүнде 91 рубль ажылдаар ужуруг турган, 92 рубльди ажылдап турар. СЭКП хооркомунуң бажының тудуп турар трестиң комсомолчу Дьяконовага баштаткан бригадазы чарышка мурнакчы болуп турар. Ол бригада күш-ажылдың организациязын шын тургузуп, техниканы чөп ажыглап турарының түннелинде ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Дашчы Потапова, Комбуй-оол, Хертек Темир, экскаваторщик Красовский олар ажыл-нормазын хүн-бүрүде ийи катап ажыр күүседип турар.

Трестиң ыяш заводунуң ажылчыннары августа айда ыяш дилериниң планын ажыр күүседип, 602 кубометрни дилген. Ында Гордеев, Русанов, Тульчеев, Якушев олар эки ажылдап турар. Трестиң автогараж коллективи база мурнакчыларның деңнелинде чоруп турар. Олар чүк сөөртүлгезиниң августа планын тонна-километр-биле 220 хуу күүседкен. Чолаачылар Логунов, Вальнов, Галочкин олар планын 200—210 хуу күүседип турарлар.

Коллективтиң бүгү кежигүннери бүдүрүлгениң планын күүседир, ажылдың шынарын бедидер, бот-үнени чигедир дээш бүгү күжүн салып турарлар.

Дааранылкчыларның чедишкини

Кызылдың дааранылга комбинадының массалыг чүве даараа цехиниң Ведерникова биле Останина удурткан бригадалары Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргининден бөөр он чыл оюнга уткуштур алган социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар. Эш Ведерникованың бригадазы августа айның бүдүрүлге планын 129,7 хуу, Останинаның бригадазы —130,4 хуу күүседкен. Ол бригадаларда Белдир-Кыс, Бруткова, Гостевская, Кузнецова, Ромашева, Семенова олар ажыл нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Мода ателье (цех начальниги Сухорослова) июль айның бүдүрүлге планын 110 хуу, августың —107 хуу күүседкен. Цехте Драч, Пархоменко болгаш өскелердээ эки ажылдап турар.

Дааранылга комбинады 10 айларның бүдүрүлге планын Совет Тыванын он чыл оюнга уткуштур 115 хуу күүседир дээш хүлээлгени алгаш ону чедишкиннинг күүседип турар.

Кызылдың автотранспортчуларында

Кызылдың автотранспортчулары Совет Тываның 10 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш кижи бүрүзүгле боттарының аразында социалистиг чарышты салып алган ажылдап турар.

Коллектив 10 айларның бүдүрүлге планын октябрь 11-нин бетинде күүседир деп хүлээлге алган. 10 айның дургузунда 18 муң тонна чүк сөөртүр планын августа 101 хуу күүседкен. Пассажирлер сөөртүлгезиниң планы хуусаа бетинде — чартык чылда ажыр күүседкенгеш. Түгле июль, август айларның иштинде безин 3300 кг. кывар түүлү камнап алгон. Чолаачы Сатаев августа планын 105 хуу күүседип, 234 литр кывар түүлү камнап алган, Петров П.—131,8 хуу күүседип, 339 литр кывар түүлү камнап алган.

АТК-ның механиктиг мастерскаязы бүдүрүлгенин июль планын 123,1 хуу, августа —126 хуу күүседкен. Токарь Молин ажыл нормазын 293 хуу, дарган Воржев —228 хуу, фрезировщик Кукарин К. — 237 хуу күүседип турар.

КАЗАХ ССР-ДЕ

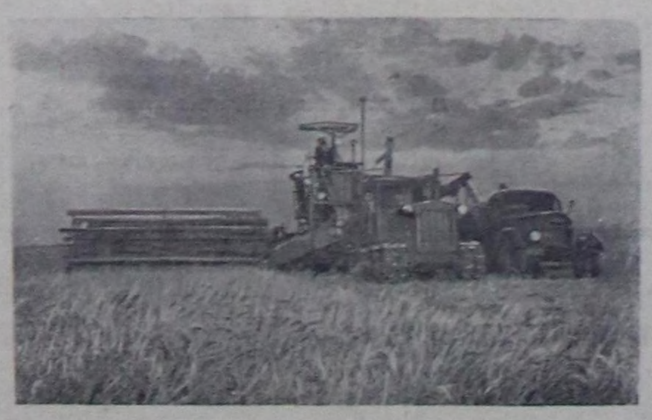

И. И. Рудскийнин комсомолдар бригадазы күр черлер-шингээдип алыр черлерге ажылдаары-биле Казах ССР-ниң Кустанай областының Джаркульск МТС-зинге Украинадан келген. Күр черлер чарарының планын ажыр күүседкеш, ол бригада тараа ажаап алыышкынынга шилчээн.

ЧУРУКТА: Федоровский районунуң Калайда аттыг колхозунуң ховуларында комбайнёр Я. В. Козырынның тарааны дүне ажаап ап турары.

Фото Л. Доронскийнин.

СЭТА-ның пресслишези.

Социалистиг чарышты улам-на калбартып турар

Областың автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар эргелелиниң коллективинге социалистиг чарыш калбарган.

Кызыл, Чадаана болгаш Кызыл-Мажалык АТК-лары Совет Тываның 10 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш социалистиг чарышка хүлээлге алгаш, ону чедишкиннинг күүседип турар.

Кызыл АТК-зы августа айның планын тонна-биле 111 хуу, тонна-километр-биле 117 хуу, пассажирлер сөөртүрүн 231 хуу, чүүк сөөртүр таксомоторларга сөөртүлгенин 140 хуу күүседкен. Чолаачылар эштер Блохин, Шахматов, Субачев, Килин, токарь Шахотин, фрезировщик Савинцев, камнакчы Гребенников олар ажыл нормаларын ийи катап ажыр күүседип, материалдарны болгаш кывар түүлү хойну камнап алганнар.

Кызыл-Мажалык АТК-зы августа айның планын тонна-биле 284 хуу, тонна-километр биле 180 хуу күүседкен. Коллективте Грешников, Нагорный, Дуванов, Суханов болгаш оон-даа өске эштер эки ажылдап турар. Чадаана АКТ-зы августың планын тонна-биле 114 хуу, тонна-километр-биле 117 хуу күүседкен. Чолаачылар Ольгин, Андреонов, дарган Путинцев, моторист Ошаров ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Ам үеде автотранспортчулар бүгү күжүн колхозтарда тараа сөөртүлгезинче салып алган ажылдап турар. Оларның ажылдарының чедишкиннериндэн колхозтарның күрүнеге тараа дужаалгазының планы улуг хамааржыр деп чүвени автотранспортчулар билип турар.

Я. ДЕРЕВЯГИН.

Колхозтуң мал ажылындан орулгазы өзүп турар

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозтуң мал ажылындан орулгалары чылдың-на өзүлделиг болуп турар. Колхоз эрткен чылын мал ажылындан 30,657 рубль орулганы алган. Августың 1-ге чедир 76,468 рубль орулгалыг болган.

Эрткен чылын хүнде инекти 2 катап саап турган, саар инек бүрүзүнден чыл дургузунда 401 литр сүттү сагган болза, 1954 чылдың июль 1-ге чедир инекти 3 катап саап турган, инек бүрүзүнден ортумаа-биле 480 литр сүттү алган. 1954 чылда күрүнеге 11.160 литр сүт дужаар планын июль айда күүседкен болгаш пландан дашкаар 381 килограмм саржагны, 926 килограмм сметананы рынокка саткан.

Эрткен чылын 1.600 грамм дүктү хой бүрүзүнден алган болза, бо чылын түгле часкы кыргыдда-биле 1 хойдан 2 килограмм дүктү кыргып алган. Бо чылын 967 килограмм дүк дужаар планын июльде күүседкеш, пландан дашкаар 2318 килограмм хой дүгүн, 366 килограмм өшкү дүгүн дужааган. Августа хойнуң ийиги кыргылдазын чоруткаш, 1039 килограмм агар дүктү пландан дашкаар киргген.

Саанчылар Севилбаа, Чодураа олар сүт саар онаалданы 110—125 хуу күүседип турарлар.

Колхоз бо чылын малдан алыр продуктуну бедиткенинден хой орулганы ап, колхозчуларга авансыны берип эгелээн.

М. ЧУЛЬДУМ.

ЧАА НОМНАР

В. ПРОКОФЬЕВ. Шажын—эртемниң болгаш депшилгелиг чүүлдүң д-йзыны. Күрполитиздат, 63 арын. Өртээ 60 коп.

Автор болза, эртемниг материалисчи мировоззрениениң болгаш идеалистиг мировоззрениениң утка-шынарын делгеренгейи-биле тайылбырлап, оларның үндезин ылгалдарын илередип, идеализм болгаш оон кол чүүлү—шажын долгандыр турар өртемчейниң дугайында хажытынган, эртемге улур, шын эвес угаадылганы берчи, кижини дедир төөредип, оон медерелин карацгыладып, бодунуң ёзулуг эрге-ажыктарын, аъш-чем демиселден ону дашкаарладып турарын көргүзүп турар.

Номда элээн каш чижектерге үндезилеп алгаш, шажынның үнер дезү социал-экономиктиг тургузугнуң дарлакчы характеринде болуп турарының дугайында марксисчи-ленинчи өөредиги тайылбырлап турар. «Шажын болза, еске кижилерге кезээ-мөңгеде ажылдап беришкин-биле, чединмес чорук-биле болгаш чаасканзыраашкын-биле базындырган улус массаларга чер-ле болганда чүктетинип турар сагыш-сеткил дарлалының хевирлериниң бирээзи болур» деп ленинчи бодалды көргүзүп турар (В. И. Ленин. Чог, т. 10 арын 65).

«Шажынчы артыышкыннарны ажыр эртериниң дугайы» деп сөөлгү бөлүкте авторунуң демдеглеп турары болза, шажынның артыышкыннары-биле демиселдин кол байдалы—бүгү ажылчы чоннаны коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг болгаш медерелдиг хаара тудары болур. Ажылчы чоннарны буржуаз идеологиянын болгаш шажынның артыышкыннарындан кезээ-мөңгези-биле хостаарынга дузалаар үргүлчүнүң кызымаккай кижизидикчи ажылын чон ортузунга чоруцар херек.

П. ПАВЕЛКИН. Шажын чүүлгелери болгаш оларның хоразы. Күрполитиздат, 223 арын. Өртээ 2 рубль 70 коп.

Ном шажынның кол чүүлдериниң болгаш тыптып келириниң чыдыгаанарының, оон реаксылыг социал ролунуң дугайын, шажын болгаш эртем мировоззрениелериниң үндезин удурланышкаанның дугайын, шажын чүүлгезин ажып тиилээриниң оруктарының дугайын чугаалап турар.

Шажынның хоралыг социал ролунуң дугайын чугаалавышаан, авторнуң демдеглеп турары болза, бойдустуң бүгү болуушкуннары бурганнардан хамааржыр дээр үзел-бодалды шажын кижилериниң мээ-медерелинче кирир албадап турган, албадап турар-даа болгаш оон-биле кижилериниң медерелин база тура-соруун бойдустуң дүрүмнерин өөренип билип алырынче эвес, ону медереп көөрүнче эвес, ону чагырып алыр талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгаже эвес, а бурганнарга чүдүп тейлээринче углап келген болгаш углап турар. Шажын бойдустуң чаягаар болуушкуннары-биле кижилериниң демиселин чок кылып, бойдустуң мурнунга кижилерни күш чокталдырып турар. Удурланышкак ацтылыг ниитилелге шажын болгаш хүрээ дарлакчыларга баяан болуп турар болгаш тываажан оранынга сонгу назынында «бурган амыдыралы-биле чаатай чуттаарын» аазавышаан, капиталистиг тургузугну бурган чаяаган, ынчангаш турун турар байдал-биле, капиталистиг дарлал-биле, эртежир дугайында үзел-бодалды ажылчы чоннарның мээ-медерелинче кирир суртаалдап турар. Сонгу назынында аас-кежиктиг болурун аазавышаан, шажын ажылчы чоннарны чер кырынга ёзулуг аас-кежин дээш революстуг ацты демиселинден чайладып турар.

Түгле диалектиктиг материализм—карачаңгыс шын, эртемниг мировоззрение—ажылчы чоннарны бүгү долгандыр турар чүүлдерни шын медереп билириниң шын методу-биле чепсеглеп турарын, практиктиг ажыл-чорудулгага шын орукту ажылчы чоннарга айтып берип турарын автор көргүзүп турар.

ШАРЛЬ ЭНШЛЕН. Шажынның тывылганы. Даштыкы литература үндүрер чер, 292 арын. Өртээ 12 рубль 55 коп.

Француз эртемден-коммунист Энштленниң ному шажынның төөгүзүн дес-дараалап көргүзүп, шажын хераанның социал-политиктиг чоруунуң теоретиктиг анализин кылып, шажынның тывылганының болгаш хөгжүлдезиниң дыка нептерээн хевирлеринге шүгүмчүлекчи үүлдү кылып турар. Хевирлериниң болгаш төөгүлүг үе-чадаларның ангы-ангы болуп турарын бар турал-даа, шажын кезээде кандыг-бир реаксылыг уг-шиглиг турганының, улуска кезээде карацгы-дүмбей чорук болуп келгениниң дугайында кол идеяны автор херек кырында янзы-бүрү материалдар-биле бадыткап турар.

Номда беш бөлүктер бар: 1. Шажын деп чүү? 2. Эрте бурунгу шагдагы шажын. 3. Политеизм болгаш монотеизм. 4. Христиан шажынның тыптып келгени. 5. Иисус бар бе?

Колхозта библиотеканың номчукчулары көвүдеп турар

Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозта библиотека (эргелекчизи эш Хирлииш) номчукчулар-биле сырый харылзаалыг. Библиотека чыл эгезинде түгле 700 янзы-бүрү номнарлыг турган болза, ам орус болгаш тыва дылдар кырында 1800 ажыг номнарлыг.

Колхозчу чоннуң ортузунга ном пропагандазын эжиктеки-биле колхозчулар номнуң улуг ажык-дузалыын үнелеп, библиотекага хөй-хөй-биле кээп, улаштыр чаа номнарны бижидип алгаш чоруп турарлар.

Номчукчулардан эштер Демит-оол, Бельтюкова, Чанчаныаа болгаш өөреникчилер Чечек-оол, Бинов олар эң сонуургалдыг болуп, хөй номнарны номчуп турарлар.

Д. ДЫРТЫК.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДУНМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

ХҮННЭЭРЕКТИГ АДЖАРИЯ

Хүннээректиг Аджария бойдус талазы-биле байлак. Эң чымчак субтропиктиг климады чылыгга ынак—цитрустар, шай, тунг, кулузун ышкаш үнелиг үүштерни болгаш еске-даа культураларны өстүрер арганы берип турар. Даглыг девискээрлиг дүлейга чоогу, минералдыг аржаанларның бары Совет Аджарияның курорттарын калбаа-биле алдаржыткан.

Аджарияның төөгүзү болуушкуннар-биле байлактыг. Бичии чуртуң ажылчы чоннары чүс-чүс чылдарның дургузунда турк кулданыкчыларның дарлалының адаанга хилинчектениң чораан, оодунуң хосталгазы дээш демиселче хөй катап кедүрүп үнүп турган. Улуг орус улустуң акы-дунма дузаламчызы-биле Аджария 1877—1878 чылдарда орус-турк эжелекчилериниң дарлалындан хосталган болгаш Грузия-биле база катап каттышкан.

1921 чылдың март 18-зи Аджарияның төөгүзүнге уттундуроас хүн болуп киргген. Ол хүн Совет Арминың дузаламчызы биле, коммунистиг партияның удуртулгазы-оюле чораш, Аджарияның ажылчы чоннары дыштыкы эжелекчилерге детиктекен кижи көөр хөөн чок тергиндэшкинни кезээде дүжүргеш, бодунга Совет эрге-чагырганы тургускан. «Түгле Россияга Октябрьниң Улуг революциязының талазындан келген дузаламчы меньшевиктерни октаарынга болгаш Грузияга оларның тергиделиниң бүжар үеин узуткаарынга дузалаан» деп эш Молотов бижээн. (В. М. Молотов, чүүлдер болгаш чугаалар, 1937 чыл, арын 227).

Аджарияга Совет эрге-чагырганың тургустунганы-биле политика, экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң чаа үеин эгелээн. Аджар Автономнуг Совет Социалистиг Республика болза, Грузин ССР-ниң бир кезээ болур. Хаанныг Россияның хожударгай чери чораанындан ол сайзырангай үлетпүр болгаш мурнакчы социалистиг кедээ ажыл-агыйлыг чечектелген край кылдыр хуулган. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүрүнүң чаа азырлары: нефть тудуушкуну, аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүнүң адырлары өскен. Батуминде нефть болбаазырадың ажылдаар, амгы техника-биле туюлунга чедер деритинген Сталин аттыг улуг завод туттунган. Нефть заводунга Бакудан нефть хоолайын дамчыштыр демир орук-биле кээп турар шай болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң өске-даа адырларынга херектиг машиналарны болгаш дерилгелерни бүдүрер галазы-биле заводтар, алгы заводу, дааранылга, идик, мебель фабрикалары тургустунган. Тапкы фабриказы чаартынган. Батуминиң цитрус комбинадының болгаш шай фабрикаларының продукциязы бүгү Совет Эвилелинге билдингир.

Аджарияның үлетпүрү Совет эрге-чагырганың мурнундаазындан ам үеде 140 катап хөй продукцияны берип турар. Партияның XIX съездизинин шиитпирлерин акыдырлга боттандырбышаан, үлетпүрүнүң ажылдакчылары улуг чедишкиннерни чедип ап турар. Олар эрткен чылын 15 миллион ажыг рубльдиг продукциязын пландан ажыр кылып үндүрген болгаш 5 миллион рубльдиг чыыдаларын пландан ажыр берген. Күшажылдың бүдүрүкчүлүү чайгылыш чокка өзүп, продукцияның бот-үнези чигеп, оон шынары экижип турар. 1953 чылда пассажир катерлериниң болгаш Мардалейшвили системаның шай тарыыр агрегат, плитка шайны хааржактаар автомат ышкаш ындыг үнелиг кылыгларның, ол ышкаш бажың херекселеринин янзы-бүрү бүдүмелериниң бүдүрүлгези ажылдап эгелээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларының күчүлүг кедүрүлүшкүнүн, бистиң улустуң материалдыг чаагай байдалының өзүлдезин болгаш культурлуг деңнелиниң бедишкинин көрүп турар бешки беш чылдың планын чедишкиннинг күүседип турар.

Аджарияның найыслалы —Батуми XIX чүс чылдың төнчүзүнде-ле хемчээлиниң талазы-биле Бакунуң болгаш Тифлистиң соонда үш дугаар хоорай болуп, Закавказьениң база бир үлетпүр төвү турган. Моон-биле кады ол хоорай Карс далай эриниң чаягаар бүткен эң эки гаваньларының (порттар) бирээзи болуп турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Батуминиң порту чаартынып тургустунган, ол Закавказьеже болгаш Ортаакы Азияже, а ол ышкаш Украинаже болгаш Совет Эвилелиниң республикаларының өске-даа хоорайларынче далай чүктерин дүжүрер белгаш чүүрер эң чугула пункт апарган. Хоорайда И. В. Сталинның революстуг ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан төөгүлүг хөй черлер бар.

Кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде база улуг чедишкиннер чедип алдынган. Кедээ ажыл-агыйга чорутунган коллективизация болза, кедээде эрги ажыл-агый тургузуун узуткаан болгаш ында социалистиг тургузугну тургускан. Аджарияда амгы үеде 126 колхозтар бар. Оларның 42-зи миллионер колхозтар болуп турар.

Кедээ ажыл-агыйда субтропиктиг культуралар кол рольдуг болуп турар. Онза черни шай культуразы эзелеп турар. Совет эрге-чагырганың мурнунда шай плантациялары түгле 882 гектар черни эзелеп турган. Ам бо үеде олар 5.729 гектарга чедир калбарган. 1953 чылда сарыг шайның бүрүлерин 18.847 тоннаны чыгган болгаш күрүнеге дужааган. Шай ажылының мурнакчы ажыл-агыйлары бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээлээрге, Охамчурскиниң Сталин аттыг шай совхозу 1953 чылда шай плантациязының гектар бүрүзүнден 5200 килограмм сарыг шай бүрүлерин чыып ап, 15 миллион ажыг рубльдиг орулгазын алган, а Кобулетский районунуң Молотов аттыг колхозу гектар бүрүзүнден 5.782 килограммны чыып алган. Бо колхозтуң колхозчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Руди Джинджарадзе бир гектарданна 14.485 килограмм шай бүрүлерин алгаш.

Республиканың кедээ ажыл-агыйында улуг черни цитрус культуралар база эзелеп турар. Революция мурнунда Аджарияга цитрус түгле 323 гектар турган болза, ам ол 10.198 гектар болуп турар. Эрткен чылын республиканың цитрус ажылдакчылары мандориннерни, лимоннарны болгаш апельсиннерни күрүнеге чүс-чүс миллион кезекти дужаганнар. Аджарияга грейпфрут, цитрок, померанец база эки өзүп турар. Сөөлгү чылдарда субтропиктиг үүштерни калбартыр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Ябок, мушпула, хурма, дейхао, авокада, камфар, лавр, новозеланд лёну, драцена, лактыг ыяш, янзы-бүрү эфирлиг үүштер чедишкиннинг культуржутунуп турар. Тунг, кулузун калбаа-биле нептеретинген.

Аджарияның даглыг районнарының экономиказында кол черни виноград ажылы эзлеп турар. Виноград болза, Аджарияның кедээ ажыл-агыйының хоочун культуразы болур деп чүвени төөгүнүң материалдары бадыткан турар, ынчалаа-даа ону турк эжелекчилер узуткан чок кылганнар. Колхозтар виноградниктерни база катап салып эгелээн болгаш виноград ажылының хөгжүлдезинге биче эвес чедишкиннерни чедип алган.

Аджария папиростарның эң дээре сорттарын бүдүрүп үндүрериниче херектиг бедик шынарлыг, чыттыг тапкыны чуртка берип турар.

Аджарияның ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы чыл келген тудум-на экижип турар. 1953 чылда Ворошилов аттыг колхоз 10.235.000 рубльдиг акша орулгазын алган болгаш бир күш-хүнүнге түгле акша-биле безин 30 рубльди үлеп берген. Ол-ла районнуң Стуруа аттыг болгаш «Кызыл Октябрь» колхозтары күш-хүн бүрүзүнге 35 рубльди тыыскан. Кобулетский районнуң Хуцубани суурунуң Сталин аттыг артелиниң колхозчузу эш Шакаришвилиниң өг-бүлези 1953 чылда 1570 күш-хүннерни ажылдап алган болгаш ол күш-хүннерге түгле акша-биле безин 42.240 рубльди алган. Кобулетский районнуң Молотов аттыг колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Джинджарадзениң өг-бүлези күш-хүннерге 43.500 рубльди алган.

Аджарияның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның сентябрь, февраль-март болгаш июнь Пленумнарының салган сорулгаларын чедишкиннинг күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Олар боттарының ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле Советтиг Төрээн чуруттуң күчүзүн быжыглап, коммунистиг тургузуушкуннуң хөрээнге улуг салыышкынны киирип турар. Аджар АССР-ниң сураглыг 179 кижилеринге эрес-соруктуг күш-ажыл дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары деп хүндүлүг атты тывыскан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының муң-муң мурнакчыларын Совет Эвилелиниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаннаан.

Кижилер дугайында сагыш-салыышкын—бистиң партияның болгаш чазактың политиказында кол чүүл. Бистиң республиканың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей ол сагыш салыышкынны хүн бүрүде херек кырында көрүп турар. Аджарияда эмнелге профилактиг албан черлериниң четкизи чыл келген тудум-на калбарып, ажылчы чоннарның медицина хандырылгазының шынары экижип турар. Бир эвес Совет эрге-чагырганың мурнунда Аджарияга 25 эмчилер болгаш медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчылары 45 кижи ажылдап турган болза, ам бо үеде республиканың эмнелге албан черлериниг 555 эмчилер болгаш медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчылары 1.330 кижи ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың мурнунда Аджарияга дээди өөредилге черлери чок, школаларның саны кедергей эвээш турган. Аджарларның барык шуптузу бижик билбес чораан. Ленинчи-сталинчы национал политиканы чорутканының түннелинде республикада культура революциязы чорутунган. Бүгү-ниитиниң ыяшла чеи чыл өөредилгезин чоруткан, он чыллың өөредилгезинче шилчилгеже белеткенип турар. Ортумак школаларның четкизи хөй-биле еске, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлери тургустунган. Түс черниң школаларынга ажылдаар башкыларның хөй санныг кадрларын Батуминде күрүнеиң Шота Руставели аттыг башкы институду болгаш башкының беш училищелери чыл бүрүде өөредип үндүрүп турар.

Республикада элээн каш эртем албан черлери: шай үлетпүрүнүң болгаш субтропиктиг культураларының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң Чаквинск—филиалы. Батуминиң ботаниктиг сады, бадык ажылының эртем станциязы, консерва үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институду, күрүне музейи ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Аджар АССР-ниң экономиктиг болгаш культурлуг овур-хевири үндезини-биле өскерилген. Социалистиг чаартылгалар түс черниң совет чогаалчыларының чогаадыкчы ажылында илередиген. Чогаалчылар, прозаиктер, драматургтар, П. Лория, Н. Маладония, М. Варшанидзе, Ф. Халваши, Н. Гваришили, Г. Салуквадзе, В. Канделаки, А. Шервашидзе болгаш өскелер-даа үретүннелдиг ажылдап турарлар.

Батуминиң күрүнеиниң шин театрының коллективи улуг культурлуг кылдыр өскен, оон репертуарында кол черни бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунуң темаларынга тураскаатка шиилер эзлеп турар.

Аджарияның ажылчы чоннары экономика болгаш культура тудуушкунунда бодунуң улуг чедишкиннерин төрээн Коммунистиг партияның, Совет чазактың, улуг орус улустуң болгаш бистиң чуртувустуң бүгү улустарының акы-дунма дузаламчызының ачызы-биле чедип алган. Совет Эвилелиниң коммунистиг партиязының XIX съездизинин, СЭКП ТК-ның сентябрь, февраль-март болгаш июнь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин күүсетишаан, республиканың ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы улус ажыл-агыйының бүгү адырларының, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культураның улам ынайгы хөгжүлдезинге чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар.

Социализмнин тиилээни-биле Совет Эвилелиниң улустарының улуг найыралы Совет ниитилелдиң улам-на күүлүг, тиилетирбес шимчедикчи күжү болу берген.

Л. ДАВИТДЗЕ,
Грузияның КП-ның Аджария обкомунуң секретары.

Мөгеер мен

Ада-чурттуң төвү, чүрээ —
Аллыннанган Москвамга
Хүнден хүнче бодап чоруур
Күзел соруум мөөннетинген.

Чогаадыкчы, тургузукчу
Совет ишчи—колхозчунуң
Боттуг кылган чедишкини
Москвамда делгетинген.

Анза барып киржип болур,
Аас-кежим онаажып тур.
Дүннер сана таваржып кээр
Дүжүм бөгүн боттанып тур.

Көнчек чурттуг колхозчунуң
Хостуг ижин үнелеп көөр
Төрээн чуртка ынакшылым,
Төду сөглеп четпес-тир чем.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Тууйбу болгаш саман бүдүрер бригада

Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде эш К. Чамзырынга удуртканы 20 кижи киржикчилиг тууйбу болгаш саман бүдүрер бригада бар. Ол бригада колхозтуң тулуунга хереглээрибиле 19 муң тууйбуларны болгаш 20 муң саманнарны бүдүрүп үндүргеи.

Бригадада Очур-оол, Шагар-оттук, Кан-оол, Бопуян олар хүн нормазын ажыр күүседип, ортумаа-биле хүнде 500—700 санныг тууйбуларны хап турарлар. Колхоз самандан кылган хаваи кажаазының ханазын тудуп доозуп алган.

О. МУНЗУК.

Киномеханиги Бондарев

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда кино механиги эш Бондарев эки ажылдап турар. Амгы үеле ол бодунуң ажылын хову ажылдарының турлагларынче угландырган. Чүгле августа 18 сеансыларны бригадаларга болгаш фермаларга көргүскен.

Кино көргүзүүлериндеи киирер хөреңги чыылдазының планын ол 200 ажыг хуу күүсеткен. Эш Бондарев каяа-даа кино болурунуң дугайын үргүлчү-ле баш бурунгаар чарлап четигип турар. Чүге дээрге, ол көдээ аныяктарның активинге даянып ажылдап келген. Боду киноларны дугайында тайылбырларны үргүлчү чорудып турар.

Күрүне дузаламчызын чөптүг ажыглаар

Хөй уругларлыг болгаш бот иелерге тыпсып турар күрүне дузаламчызын чөптүг ажыглаары ада-иелерниң чугула хүлээлгези. Ол дугайында кичээнгей салыры, ону контрольдаары чер-чер Советтериниң база-ла хүлээлгези болур.

Ындыг турбуже, Барыын-Хемчик районда бо талазы-биле четпестерниң фактылары хөй. Күрүненің тыпсып турар дузаламчызын иелерниң талазындан канчаар ажыглап турарын көдээ Советтер контрольдавайн келген. Ооң уламындан чамдык иелер күрүне дузаламчызын уругларының азыралынга болгаш кижизидилгезинге чөп ажыглавайн, харын ол акшаны арагалаарынга ажыглап турар.

Хөнделең көдээ Советте хөй уругларлыг иелер Минчиирек, Чимит олар күрүнеденап турар дузаламчы акшазы-биле үргүлчү арагалап келгеннер. Ол ышкаш Эрги-Барлык көдээ Советте 5 уруглуг аныяк по Седиваа ай санында алыр акшазын арагалаарынга ажыглап келген. Ол болза, март, апрель айларда 120 рубльди алган. Ооң-биле арагалап алгаш, бодунуң өг-бүлезиниң иштинге чалчып, уругларын коргудуп, эт-хөреңгизин үрегдеп турган.

Көдээ Советтер күрүне дузаламчызын чөп ажыглаарының дугайында иелер ортулунга тайылбыр ажылын чорутпайн, харын ол акшаны «үндүрүгге, мал камгалалынга, облигацияга киирген өпс» дээш иелериң боттарынга бербейн турарлар. Ылангыя Хөнделең көдээ Советтиң даргазы эш Лама уруглар иелери-биле кандыгдаа дугуржулга чокка 9 муң рубльди күрүне чээшкининге киир саналаан.

Күрүненің дузаламчызын иелерге чогуур үеэинде тывыспайн турарының дугайын хомудаан билдириишкиннер райкүүскомга кирип тургулаан. Ооң харызын албаан иелер дыка хөй.

Хөй уругларлыг болгаш бот иелерге күрүне дузаламчызының төлегезинде иелерээн четпестерни узуткаары, ол дузаламчылар уругларның кижизидилгезинге болгаш азыралынга чөптүг ажыглатынган турарынга кичээнгей салыры райкүүскомдан болгаш көдээ Советтерден негетинип турар.

С. АЛЕЕТ.

Эки ажылдыг повар

Улуг-Хем районнуң Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый артелинің № 1 хову бригаазының повары комсомолчу О. Шура онаашкан ажылынга харысалгазын бедидип, бодунуң мергежилиг сайзырааннайжыдып турар. Шура бригадада 60—70 кижилериниң чемин озалдаашкын чокка белеткеп герип турар.

О. Шура чүгле повар хүлээлгезин эки күүседип турар эвес, хөй ниитиниң ажылынга база-ла идепкейлиг чоруун көргүзүп келген.

С. МАЧЫЛАЙ.

ПАРЛАТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Чаа-Хөл суурда чурттап турар Данзын бодунуң оглу бичии Мишаны уруглар эттээринге, оор кылырынга, улуг кижилер-биле сес каржырынга өөредип турар болгаш Миша ону херек кырында боттандырып турарының дугайында бо чылдың август 11-де бижикчиниң чоруткан шүгүмчүлелдиг чагаазын истеп-хынап көөрүбиле Чаа-Хөл районнуң прокуратуразынче «Шын» солун редакциязы шидчиткен.

Чагаада айыткан фактылар шупту шын болган. Кем-буруулуг херекти оглунга үүлгеттирип турар Данзынга кеземче харысалгазын хүлээдири-биле районда улус судунче шилчиткен деп район прокуратуразы редакцияга дыңнаткан.

Британ тред-юнионнарның 86-гы конгрезинге Даргазы — Дж. Таннерге, Чиңгине секретары — В. Тьюсанга

Брайтон хоорай, Англия

Эргим эштер!

Профессионал эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели совет ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның мурнундан британ тред-юнионнарның 86-гы конгрезинге байыр чедирип, ажылы чедиишкиниг болгурун күзеп тур.

Силерниң конгрезиңер болза, делегейниң улустары чаа дайынның айылын болдурбас болгаш тайбың херээн быжыглаар дээш боттарының күжениишкиннерин идепкейжидип турарының үеэинде эртип турар-ыр. Тайбың дээш ол демиселди бүгү чурттарның профэвилелдеринде каттышкан миллион-миллион ажылчоннары деткип турар. Бүгү профэвилел организацияларының хөделиишкиннериниң чангыс эви ол чазгай сорулганы боттандырарынга болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга чедиишкиннерлиг болур чорукка идиг бөөр дээрзинде чиңгинг чок.

Великобританияның ажылчы чоннары база-ла Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары ышкаш тайбыңны быжыглаарынга болгаш улустар аразынга найралдыг харылзааларны хөгжүдеринге сонуургалдыг. Фашизмге удур демиселге улуг ролду ойнаан англи болгаш Совет профэвилелдериниң дем каттыштырган күжениишкиннери тайбың дээш демиселге болгаш делегейниң профэвилелдериниң кады ажыллажылгазын быжыглаарынга ам-даа үнелиг салыышкын болуп шылаар деп санап турар бис. Ынчангаш ВЦСПС болза, британ тред-юнионнарның конгрези бистиң чурттарывыстың профэвилелдериниң аразынга харылзааларны быжыглаар дугайында, ылангыя англи-совет профэвилел комитединиң ажыл-чорудулгазын катап эгелеп чорудар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн санаадап тур.

Англи-совет профэвилел комитединиң ажыл-чорудулгазын катап эгелеп чорудары Великобританияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчыннарының аразынга харылзааларны быжыглаарынга, бистиң чурттарывыстың аразынга садыг болгаш культура харылзааларын улам ыңай калбартырынга, чепсегелениишкиннерни кызырары, водородтуг болгаш атомнуг чепсектерни хоруудаары база улустарның коллективтиг айылы өөк чоруун хөнүдырары дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырарынга идигни бөөр ийик.

Ийи чурттарның профэвилелдеринге нинти сонуургалдыг айтырыгларны чугаалажып көөрү-биле ВЦСПС британ тред-юнионнарның конгрезиниң төлээлерин Совет Эвилелинче чалап турар болгаш олар бистиң чуртувуска келирге өөрүп байыр-лаар апаар.

Акы-дүнманың байыры-биле

ВЦСПС-тиң даргазы Н. ШВЕРНИК.

1954 чылдың сентябрь 6-да.

„Тайбың чорулганың" киржикчилери Ленинградта

ЛЕНИНГРАД. Сентябрь 5-те «тайбын чорулганын» 800 киржикчилери—Швециянның, Финляндияның, Данияның, Норвегияның, Польша Улус Республиканын болгаш Герман Демократтыг Республиканың тайбың талалакчыларының төлээлекчилери «Баторий» деп польша пароходка Ленинградта чедип келгеннер. Оларны уткуруу-биле Кронштадче «Менделеев» деп теплоход үнүпкен, анаа тайбың камгалалының Совет комитединиң, Ленинградтың хөй-ниитизиниң болгаш парлалганың төлээлекчилери чораан.

Ленинградтың порту Совет Эвилелиниң болгаш «тайбың чорулганың» киржикчилери чурттарның күрүне туктары-биле, тайбыңны болгаш улустар аразынга найралды быжыглаарын кыйгырып турар лозунгулар-биле байырлалдыг шиметиниккен турган.

Аалчылар Ленинградче үнүпкен. «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Сталинчы шаңналының лауреаты Андреа Андреен оларның мурнунда чоруп турган.

Порттуң делгем шөлүнге хөй муң кижи киржикчилиг митинг болган. Ону тайбың камгалалының Совет комителиниң харысалгалыг секретары М. Когов ажыткан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Ленинград хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Смирновтуң «тайбың чорулганың» киржикчилеринге хамаарыштыр чугаалазы болза:

—Дайынның таварыштырары бүгү-ле човулаң-хилинчектер совет кижилерге билдингир. Дайын улустарга херек чок, бодуун кижилериниң каража-когаралдарынга болгаш човулаң-хилинчектеринге байып турар чүгле агрессорларга херек. Агрессорларны оожургадыр төлээде, дайын өскүдеринче оларның чүткүлүн ойтур шапкаш, бүгү чурттарның улустары тайбыңның херээн боттарының холунга алыр болгаш ону эчизинге чедир камгалаар ужурлуг.

Совет Эвилелинге, бистиң хоорайывыска силерниң келгениңер—ол дээрге, бүгү делегейге ужур-уткалыг болуушкун, ол болза, бистиң чурттарывыстың аразынга найралдыг харылзааларны улам ыңай быжыглаарынга бараан болур. Силерни ленинградчылар эргим аалчылар кылдыр хүлээп алыр.

Улустар аразынга найрал дээш идепкейлиг демиселчи, «тайбың чорулганың» инициаторларының бирээзи, тайбың талалакчыларының швед комитединиң секретары Б. Гуннес өөрүшкүлүг чазгай хүлээп алыышкын дээш Ленинградтың ажылчы чоннарынга хамыды-биле өөрүп четиргенин илергейлээн.

«Тайбың чорулганың» 800 киржикчилери бистер сонгу чүк чурттарының улустарының аразынга тайбынны болгаш найралды быжыглаарынче боттарывыстың тура-соруувусту көргүзер дээш мында келген бис.

Тайбыңның өске чурттардан келген талалакчылары база митингге чүве чугааланнар.

Аалчылар кежээ автобустарга олуруп алгаш, хоорайны эргий чоргулап, Ленинградтың солун көрүштүг черлери-биле таныжып, база С. М. Киров аттыг культура ордузунга бот-тывынгыр уранчүүлдүң концертин көргеннер.

(СЭТА).

Совет чазактың төлээлериниң Софияда барганы

СОФИЯ. Болгарияның хосталганының он чыл оюнуң байырлалынга киржирибиле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчызы М. З. Сабуровка баштаткан Совет чазактың төлээлери сентябрь 7-де Софияда чеде берген. Төлээлериниң составында: РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчызы Н. Н. Беспалов, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бир дугаар Оралакчызы И. С. Сенин болгаш армия генералы С. С. Бирюзов олар бар.

София аэродромунга Совет чазактың төлээлеринге Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Червенков, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Г. Дамянов, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчылары А. Югов, Г. Трайков, Г. Чанков, генерал-полковник И. Михайлов, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бир дугаар Секретары Т. Живков, БКП-ның ТК-зының Политбюро кежигүннери Г. Цанков, Е. Стайков, Улус камгалалының Министри генерал-полковник П. Панчевский, Даштыкы херектер Министри М. Нейчев болгаш чазак кежигүннери, хөй-ниити-политиктиг болгаш массалыг организацияларның төлээлекчилери ужурашканнар.

Совет чазактың төлээлеринге ол ышкаш ССРЭ-нин Болгарияда элчини Ю. К. Приходов болгаш совет элчин чериниң дипломаттыг составы, улус демократиязының чурттарының дипломаттыг төлээлекчилери ужурашканнар.

Аэродром Совет Эвилелиниң болгаш Болгар Улус Республиканың Күрүне туктары-биле каастатынган турган. Ужуражыышкын үеэинде хүндүлүг таңнылды тургускан. Хөгжүм ССРЭ-ниң болгаш Болгар Улус Республиканың Күрүне гимнерин ырладып күүсеткен.

В. Червенков чазактың болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының мурнундан Совет чазактың төлээлеринге изиг байыр чедирген.

Харыы сөс берген М. З. Сабуров Совет Эвилелиниң улустарының, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың өмүнезинден болгар улуска болгаш Софияның чурттакчыларынга байырны дамчыткан.

(СЭТА).

Хостакчы—Совет Армияга алдар болдурган тураскаалды Софияга ажытканы

СОФИЯ. Хостакчы—Совет Армияга алдар кылдыр быкан тураскаалдың байырлыг ажыдыышкыны сентябрь 7-де, Болгарияның хосталганының он чыл оюнуң бүдүүүнде болган. Совет дайынчының, бичии уруг туткан болгар иениң болгаш ажылчынның дүрүү-хевирин тургускан 35 метр бедик тураскаалдың турганы чараш паркта Русь бульварга болгаш оон кавызында кудумчуларга Софияның 100 муң хире ажылчы чоннары чыылганнар. Тураскаалдың дөзээнде мынча деп бижээн:

«Улустарның хостакчызы—Совет Армияга өөрүп четирген болгар улустан».

Тураскаалдың байырлыг ажыдыышкынынга Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Червенков, Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Г. Дамянов, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчылары А. Югов, Г. Трайков, Г. Чанков, И. Михайлов, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бир дугаар Секретары Т. Живков, БКП-ның ТК-зының Политбюро кежигүннери Г. Цанков, Е. Стайков, Улус камгалалының Министри генерал-полковник П. Панчевский, Даштыкы херектер Министри М. Нейчев болгаш чазак кежигүннери, хөй-ниитиниң болгаш массалыг организацияларының удуртукчулары, Улустуң армиязының генералдары болгаш офицерлери келгеннер.

Тураскаалдың ажыдыышкынынга Совет чазактың төлээлери: СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчызы М. З. Сабуров, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчызы Н. Н. Беспалов, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бир дугаар Оралакчызы И. С. Сенин, армия генералы С. С. Бирюзов, Болгарияның хосталганының он чыл оюнуң байырлалынга келген улус демократиязының чурттарының чазак төлээлериниң кежигүннери, ССРЭ-ниң Болгарияда элчини Ю. К. приходов, улус демократиязының чурттарының дипломаттыг төлээлекчилери кирашкеннер.

Софияның хоорай Совединиң Даргазы П. Попов митингни ажыткан.

Улустуң хуралының Президиумунуң, чазактың, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының болгаш Ада-чурт фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң даасканы езугаар Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Г. Дамянов кыска сөс чугаалаан, тураскаалды ажыткан.

Совет чазактың төлээлериниң кежигүнү, армия генералы С. С. Бирюзов Болгарияның ажылчы чоннарынга Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң болгаш бүгү совет улустуң өмүнезинден чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш социализм тургузуушкунунга болгар улустуң чедиишкиннериг болурун күзээн. Ооң сөзүнүң төнчүзүнде диниттиг адыш часкаашкыннары болган болгаш «Мөңге найрал!» деп кыйгылар үнүп турган.

Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Червенков Совет Эвилелиниң болгаш Болгар Улус Республиканың Күрүне гимнериниң үнүнүң адаа-биле тураскаалче кирер эжикте үш өөнүг кожаны үзе кескен. Артиллерия салюду диңмиреп үнген.

Тураскаалдың дөзээнде веноктарны (чечектерни) салган, оларның аразында болгар чазактан болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязындан, Совет чазактың төлээлериниңден, совет элчин чериниңден, болгар найысладың бүдүүргелериниң болгаш албан черлериниң коллективтериниңден чечектер салдынган.

(СЭТА).

Көдээ ажыл-агыйның аныяк мурнакчыларының дуржулгазын чугаалап турар ном

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының доктаалдары ссциалистиг көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң улуг программазын айыткан. Аңаа хей-аът кирген Тываның колхозчулары, механизаторлары көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларына уламна чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Ниитиниң мал ажылы хөгжүп, ооң продуктулуу улам-на бедип турар. Социалистиг чер болгаш мал ажылының тускай эртемниг кадрларының, ооң мурнакчыларының хүрээлери өлүп, олар көдээ ажыл-агый эртемнерин могаг чок шиңгээдип ап турарлар.

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының айтыышкынларына үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын пропагандаазар сорулга-биле СЭКП Тыва обкомунуң айтыышкынын ёзугаар областың ном үндүрер чери чоокта чаа «Тываның көдээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчылары» деп номну парлап үндүрген. Ук номну агрономнар П. Колаев биле А. Глотов чогаадып турган болгаш тыва дылда 9,25 парлаар ама хемчээлдиг үнген. Бо ном эш В. Семеновтуң «Эге сес» деп чүүлү-биле эгелээн. Ук ном болза, бистиң областың көдээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчыларының дөзээ дуржулгазының дугайын чүгле аныяк эвес, харын улуг-даа номчукчуга чугаалап бөөр дээн авторларның бирги ораллажыышкыны болур.

№ 9 трактор бригадазы—ол, Кызыл-Хем районнуң «Большевик» колхозунда комсомол-аныяктарның трактор бригадазы. Ында 27 кижи ажылдап турар. Ону дуржулгалыг механизатор Ульян Руковицын удуртуп турар. Оларның ажылы шупту хуваалдалыг, нормалыг. Олар шуптузу МТС-ке трактористер курзун өөрепип эртеннер. МТС-тиң дирекция чери аныяктарның бригадазынга 3 тракторларны, оларга четчир кожар херекселдерни, 2 комбайннарны, үрезин арыглаар машинаны, тараа чажар 4 машиналарны, беш корпустуг андазыннарны, 2 культиваторларны, 2 лущильниктерни болгаш өскеда машиналарны быжыглап берген. Эш Руковицынның бригадазы 4 муң 900 ажыг гектар черни ол техника-биле ажылдап кылыр ужурлуг. Ол черни ажылдап кылыры чүгле колхозтуң тараа, ногаа культураларының тарыага шөлдерин ажылдап кылырынга хамаарыр эвес, харын ооң-биле кады ниитиниң малынга четчир санныг мал чемнерин белеткээр шөлдерни ажылдап кылырынга база хамаарыып турар. Ол улуг онаалганы трактор бригадазы эки күүседип турар. Чижээ, трактор ажылдарының планын 1952 чылда—129,3 хуу, 1953 чылда—170,8 хуу күүсеткен. Бригада тарыа ажаап алыышкынының бүгү чорудулгазын 100 хуу механизастаан. Трактор бригадазының эки шынарлыг ажылы бедик дүжүттү хандырып турар, ооң уламындан аңаа натура төлевири чылдың-на бедип турар: 1952 чылда—1129 центнер тараа турганындан, 1953 чылда—2279 центнер четкен. Бригаданың трактористери трактор ажылдарының планнарын чедиишкиниг күүсеткишаан, 1952 чылда 3900, 1953 чылда 10.655 килограмм кывар чүүлдерни камнап алган.

Эш Руковицынның бригадазы чер ажылының бедик культуразын хандырар дээш, улуг ажылдарны кылын турар. Часкы, күскү хову ажылдарының үеэинде бригада бүгү ажылдарын чаа сорулгаларга таарыштыр эде тургускаш, хову ажылдарынче эрте үнүп турар. Ол чорук хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг доозарын хандырып турар. Бригада хөрзүн болбаазырадылгазын бедик шынарлыг чорудуп, черни андарып тарыырда ооң янзы-бүрү үнүш сигеннерин, тараа хоорзуннарын болгаш өске-даа богун баштай аштап каптар. Андарылга кончуг ханы (20—22 сантиметр), илииртээшкин хоюг, тараа чажылгазы дески болур неелдеги база шык базырышкынының үеэин эрттирбезин трактористер эки билир болгаш ону эки күүседип турарлар.

Бригаданың дуржулгалыг ажылының кайгамчыктыг онзагай чүүлдериниң база бирээзи болза, ооң бүгү-ле машиналарының кеззеде бүдүн эки байдалда турун турарында болур. Ол чорук трактор бригадазының бүдүн чылда соксаал чок, эллчештирилгелиг ажылдаарын, ажылдың бүдүргүчүлүүн бедидерин хандырып турар. Ол эллчештирилге мындыг: часкы хову ажылдарынче эрте үнер болгаш оларны кыска хуусаада, агротехника талазы-биле бедик шынарлыг доозар, ооң улаштыр чайгы чер ацдарылгазынче кирер, ону июнь 1-де ыяавыла дооскан турар, ооң тарыганын чайгы ажаалга хайгааралынче, мал чемнериниң белеткелинче болгаш тудуг материалдарының белеткелинче кирер, ол ажылдарга дүжүт ажаап алыышкыны улажыр; ону база-ла кыска хуусаада, бедик шынарлыг, чидириг чок ажылдап дооскаш, күскү чер андарылгазынга кирер, ооң соонда үрезин арыглаашкынынче, машиналарны часкы тарылгага белеткээринче болгаш ооң-даа өске кышкы ажылдарны кылыр. Бригадада бүгү-ле ажылдар шак графигин ёзугаар эллчеглер онаалголарыбиле чорутунуп турар, ында отчёт болгаш учёт үлегерлиг тургустунган.

Эш Руковицынның баштааны трактор бригадазы ажылдың шак ынды үлегерлиг организастаашкынын колхозтуң хову ажылының бригадазы-биле дем каттыжылгалыг, найралдыг ажылының, ажыллы баш удур чөп планнап чорудуп турарының, бригаданың кежигүннериниң ортузунга политик-массалыг болгаш кижизидилге ажылын үргүлчү чорудуп турарының, социалистиг чарышты калбартын, алган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседип турарының түңнелинде чедип ап турар. Колхозтуң баштаар чери, ылангыя ооң агроному комсомолчу Павел Брыкин бригаданың ажылынче улуг кичээнгейни салып, хүн-бүрүүн дузаламчызын көргүзүп турар.

Номнуң улуг кезиин ниитиниң мал ажылында аныяктарның мурнакчы дуржулгазының көргүзүглери эллеп турар. Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунда саанчы, комсомолчу Татьяна Шведова бир инектен 2000 литр сүт алыр дээш демисежип турар. Колхозтуң сүт-бараан фермазында 222 инектер бар. Ол дээрге, колхоз бүрүзү мыйыстыг болза малдың ниити бот-цензизиниң 40 хуузундан эвээш эвези инектер болур деп СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын колхоз күүседир чоокшулап турарын херечилеп турар. Ынчаарга малдың баш санының өзүлдези-биле холбаштыр ооң продуктулуг чоруу база көвүдеп турар. 1952 чыл-биле деңнээрге, ортумак сүт саалдазы 110 литр көвүдевишаан, 1953 чылда колхоз бир саар инек бүрүзүнден-не ортумаа-биле 1255 литр сүттү саап алган.

Татьяна Шведова колхоз бүдүргүлгезинде 8 чыл ажыр ажылдап турар. Ол чылдарның дургузында саанчы улуг дуржулганы чедип алган болгаш социалистиг мал ажылының мастери болу берген. Аңаа 14 инектерни быжыглаан. Оларның баш санындан-на 1952 чылда—1380 литр сүттү, 1953 чылда— 1650 литр сүттү алган. Оларның чамдыктары 1800—1900 ажыг литр сүттү берип турар. Ынчангаш бар инектен 2000 литр сүттү алыры берге эвес деп, Татьяна чугаалап турар.

Эрзин районда «Сталинчы орук» колхозта комсомолчу, хойжу Согаа Даткыр бир-ле катап колхозтуң комсомол хуралынга, 260 хойдан 300 хураганны алыр болгаш доруктурар деп хүлээлгеин алган. Чажындан тура малга ынак, бодунуң күштеринге болгаш өргаларынга бүзүрелдиг кыс аазашкынын күүсеткен. Согаа Даткыр 1951 чылда 228 хойлардан 249 хураганнарны, 1952 чылда 226 хойлардан 248 хураганнарны, 1953 чылда 212 хойлардан 226 хураганнарны ажаап доруктурган. Ол, хойну 4 чыл иштинде малдап турар. Дуржулгалыг аныяк хойжу ол үениң дургузунда чаңгыс-даа хой ийикпе хураган чидириин кылбаан.

Хойларның чемгерилгезин болгаш ниити ажаалгазын, зооветеринарлыг хайгааралын эки тургусканының түңнелинде С. Даткырның хойлары үргүлчү-ле семис, шыырак, кадык, эткири, сүткүрү, дүккүрү бедик. Чижээлээрге, ооң хоюнуң баш бүрүзү 1951 чылда—1,5 килограмм дүк берип турган болза 1953 чылда—2,2 килограмм дүктү берген.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозка баргаш,—мында эң эки быыаа ажаакчызы кымыл?—деп айтырар болза, Прасковья Болотова ийин деп дораан-на харылаарлар. П. Болотова совет мурнакчы зоотехника эртемин практиканың дуржулгалары-биле шын дүүштүрбүшаан, 1953 чылда 29 быыаларны доруктурун өстүрген болгаш 6 айлыг быыаа бүрүзүнүң хонукта ортумак деңзи немелдезин 760 грамм чедирип турар. Шын чемгерилгени организастаанының, турар черин таарыштырганының, агаарлаашкынны чорутканының, дыштанылганы чөп чорутканының, зооветеринарлыг хайгааралдың чурумун сагаанының, саанчылар-биле найралдыг сүмележиишкиниң түңнелинде эш Болотова бедик көргүзүглерни чедип алган.

Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң ниитиниң мал ажылы чыл келген тудум өлүп турар. Колхозта малдың беш фермалары бар. Оларның иштинден хаван фермазын, ооң сургалыг ажылдакчызы Анастасия Попованың дуржулгазын ол номда чугаалап турар. Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң беш чыл планында областа хаванның баш санын 212 хуу өстүрер деп көрүүнгенин Анастасия Попова эки билир болгаш болунуп бүгү күштерин, билиглерин колхозтуң хаван ажылын сайзырадырынга берип турар. Фермада 119 баш хаваннар бар. 1953 чылда төрүүр хаван бүрүзүнден-не 15 оолларны алган. Ол-ла чылын эш Попова 12 төрүүр хаванның баш бүрүзүнден-не 18 оолларны доруктурган. «Искра» колхозтуң мал ажылындан ап турар акша орулгазының 14,3 хуузун хаван фермазы берип турар. Болгоз районнуң өске колхозтарынга болгаш колхозчуларынга чыл бүрү-ле 300 ажыг үрелиг хаван оолдарын содып турар.

«Тываның көдээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчылары» деп ном дагаа өүрүзүнден 150 дагаа оолдары алыр дээш демисежип турар «Өөк» совхозтуң дагаа ажаакчызы, комсомолчу Татьяна Изместьеваның болгаш картофель база ногаа ажылын хөгжүдер дээш күжениишкиниг демисежип турар Кызыл районнуң аныяктарының дуржулгаларының көргүзүглери-биле доозулган.

Ынчангаш, авторлар ук номнуң темазынга Совет Тываның чечектелип турар социалистиг көдээ ажыл-агыйының кол адырларын номда шилип киргген болгаш оларның ажылдакчыларының мурнакчы дуржулгаларын номчукчуларга сонуурганшыг, дузалыг болгу дег чамдык айтырыгларны четче хаара тудуп шыгаваан деп чүвени демдеглээр херек. Чылгы мал бистиң областың өөйдалынга чугула ужур-дузалыг болгаш ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң беш чыл планында улуг черни эллеп турар. Бо номга мурнакчы чылгычының дуржулгазын көргүзери кузенчиг турган.

Номда көргүстүнген сан түңнелдер чүгле 1951—1953 чылдарныы, а ынчаарга бо чылдың көргүзүглери кончуг ховар, чамдык таварылгаларда мырыңай айтынмаан.

Бүгү колхозчуларның эп-сеткилдиг каы ажылдажылгазының болгаш колхозтар баштаар черлериниң, ылангыя чер-черде партия, совет органнарының кижизидилгелиг, полит-массалыг, огранизакчы ажылдарының түңнелинде аныяк мурнакчылар ол чедиишкиннерни чедип алган деп чүве билдингир. Бо талазы-биле үлегер чижек болгу дег партия, совет органнарының ролюн номда чедир илередээн четпес.

М. МОМБУЖАЙ.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

«ЕВРОПАНЫҢ КАМГАЛАЛ НИИТИЛЕЖИЛГЕ_ИН» ФРАНЦИЯНЫҢ ХҮЛЭЭВЭЭНИНИҢ СООНДА

Францияның болгаш бүгү европа чурттарының хөй-ниитизи «европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында антырыгны национал хуралга чугаалажып турда, улус кичээнгей-оюле хамгаараш турган. Ол «ниитилежилге» дугайында керээни күштүг оолдуруп одылаары барыын германияга адаан негекчи арнынын катап төрүтүндүрери болуп, ол чорук Европага чаа даянныың тыптыышкынының алыылын күштедирер аныг. Ынчангаш национал хурал ол оруктан баргаан, керээни хүлээп алаан. Францияның болгаш өске-даа чурттарның хөй-ниитизи Француз парламентинин шиитпирин таныг болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадыры дээш улустарның демиселинде улуг чедишкин кыыдыр үнелээн. «европаның камгалал ниитилежилгезинин» төлевилели нии янзы утылыг оандалга төрүтүнүп, чүдек-оак, хөй нүүдүг болгаш хөлилээшкиннинг бандалда ышкаш, өлген» деп Францияның сөлдар хаалыылгалыг солуну «монднуң» ол «ниитилежилгеге» берген үнелели ол тур.

Франция «европаның камгалал ниитилежилгезин» хүлээвес дугаинда шиитпир европага делегейниң ниити даянының эгелээн хүнүнден өөр 15 чыл болганының оюдүүнде хүлээп алдынган. Француз улус «ниитилежилгени» болгаш «европа армиязын» турүгзарының планнарын ойтур шапкаш, делегейниң ийги даянының човуланыг уржуктарын, ол үтпаанын болгаш тайбыңа кыжаныышкын болуп турар герман милитаризминин катап төрүтүнүүшкүнүн болдурбас долу шиитпирлиин көргүскен.

Француз улус «европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугаинда керээни ойтур шапкаш, тайбың дээш демиселге чаагай тиилелгени чедип алган. Оон-оюле европа чурттарының өске-даа улустары-биле оир дөмей француз улус чедип алдынган чүвеге оожурган, сагыш-амырланып салдынар болза, улуг алдагдал болур ийик деп чүвени оилип турар. «Европаның камгалал ниитилежилгезинин» болгаш «европа армиязының» дугайында керээ болза, Барыын Германияны катап чепсеглээрининг эгези эвес, харын ол чорудулганы ажык болдурары болгаш Боннда хөрек кырында боттандырып турар гитлержи хевирниң шериг машиназын эң дүрген доозарының аргазы болур ийик деп чүвени үттүп болоас. Ол фактыны барыын-герман бундестагтың депутады, Гдр-же шилчип келген Шмидт-Витмак дээрзи Берлинге болган парлалга конференциязынга мырыңай чоокта чаа онзалап демдеглээн. АКШ-тың болгаш бонн чазактың төлээлекчилериниң чажыт чөвүлел хуралынга «немец шериглерни» 24 дивизияларның хемчээлинге тургузарын көрүп турар мобилизажы план белеткетинген болгаш бүрлавыр кыдыр ам-даа 24 дивизияларны тургузар аргалыын көрген деп ол медеглээн. Ынчангаш 12 дивизияларны тургузарынга бүгү чүве белеткетинген.

Америк болгаш барыын-герман империалистер «европаның камгалал ниитилежилгезинин» планнарының буурап дүжүүшкүү-биле канчаарга-даа эптешпээн мырыңай илдең-дир. Фактыларның херечилеп турарын өзугаар алырга, герман милитаризмни катап төрүтүндүрерин өске оруктар болгаш аргалар-биле ораладжып турарлар.

Франция париж керээзинин буурап дүшкенинин дугайы билдине бээри билекле Барыын Германияда христиан демократтарның чагырыкчы партиязының төлээлекчизи Броне: «европа армиязы өске оруктар-биле тургустунган турар ужурлуг» деп медеглээн. А Барыын Германияның «Дер Тагесшпигель» деп солуну «Ам Бонн хөделир ужурлуг» деп коргуда аарак бижип турар. Ынчангаш Боннуң чагырыкчы идегеттери Барыын Германияны катап чепсеглээрининг чорудулгазын дүргедедирин болгаш ол фактыбиле французтарны эптежир кылдыр албадаарын ораладшыышаан, хөрек кырында калчаалыг идепкейжизин хайындырып турар. Аденауэрниң чаза чүүл бүрүзү—Барыын Германияны саат чокка катап чепсеглээрин хандырар болгаш ону башталыр чаа шериг блогун тургузар деп чаңгыс сорулганы салып турар «программаны» чогаадып кылган.

Буурап дүшкен милитаристи «ниитилежилгенин» вашингтончу сорук кирикчилери база улуг идепкейжизин илередип турар. «Европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында керээни Францияның хүлээп албаны америк монополияларын хөй-хөй планнарын хөөн чокталдырып, ылаңгыя Нью-Йорк биржазында акциялар саарылгаларының азжок кудулаашкынынга чедирген, Дюпонтуң «Дженерал моторс» деп болгаш дайынга ажылдап турар өске-даа концерниннерин акциялар саарылгазы онза кудулаан. Америк монополиялар боттарының ажыкончаларының дугайында сагыш човаа, Барыын Германияны катап чепсеглээрининг болгаш Барыын Европага шериг белеткелин өскүдүрининг чаа оруктарын дилеп турарлар. «Европаның камгалал ниитилежилгезин» турүгзарының планының буурап дүшкени-биле холбаштыр «Нью-Йорк таймс» солун «америк албан кижизининг»: «Бистер анза-ла өске тергеди тывар ужурлуг бис» деп мындыг уткалыг сагындырыын парлаан.

Америк болгаш барыын-герман парлалгада герман милитаристерниң болгаш оларның океан ындында эзлериниң оларга олургаш улам ыңай чоруурун бодап турары «тергелерни» база чыскаай бижип турарлар. Ылаңгыя Барыын Германияны болгаш герман армияны Соңгу-атлантиканың агрессчи эвилелинге шуут кирериниң дугайында айтырыгны ажыы-биле чугаалажып турар. Барыын Германияга өзулуг тускай хамаарышпас эргеге мырыңай удурланышкан «долу тускай хамаарышпас эргени» тыпсыр дугайында Вашингтонда болгаш Боннда улам чүткүүдүг чугаалажы бергеннер. Барыын Германияның «долу тускай хамаарышпас чоруун» Вашингтонда Барыын Германияны кызыгаар чок чепсеглээри кылдыр билип турар. Барыын Германияны катап чепсеглээрининг айтырыын чугаалажыры-биле сес чурттарның (АКШ-тың, Англияның болгаш «Европа армиязының» дугайында керээге ат салган алды күрүнелериниң) чөвүлел хуралын чыыдыраа деп санал база көдүрүп турар. Францияның демократтыг хөй-ниитизи ол саналларны Барыын Германияны чаа дайынның одаа болдурар дээр ораладжыышкыннарны Барыын Европаның улустарынга доннаштырар дээр күзелдерниң илерээшкиннери кылдыр буруу шаап турар.

Америк монополистер болгаш бонн адаан негекчилери «европаның камгалал ниитилежилгези» буурап дүшкенинин соонда Франция болгаш Барыын Европада герман вермахтыны (фашист шериг-ни) катап төрүтүндүүрининг ангыда «өске арга чок» аянныг бодалды турүгзарын янзы-бүрү арга-биле ораладжып турарлар. Ынчалза-даа ол дерзин тезисти амыдырал боду чылча шаап турар.

Тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче өзулуг оруктуг [illegible] илели көргүскен. Ол орук Европага коллективтиг айыыл чок чоруктун дугайында идеяларны боттандырарын дамчыштыр чыдар.

«Юманите» солуннуң французтарның кайгамчык хөй нуруузунуң хөөнүн илередиштаан бижээни болза: «Европаның камгалал ниитилежилгезинин» дугайында керээни хүлээвес чорукту чедип ап шыдаан француз улус вермахтыны дагыр турүгзарының кандыг-даа чаа ораладжыышкының үзе шаварынга долу шиитпирлиг. Европаны коллективтиг айыыл чок чорукту организастаар сорулга-биле дөрт күрүнелериниң чугаалажыышкыннарының болгаш чөвүлел хурал чыыдырарының аргазы-биле чүгле ам герман айтырыгны тайбың шиитпирлээри Францияның болгаш Европаның бүгү улустарының национал эрге-ажыктарынга тааржып турар дээрзин Францияның деппилгелиг күштери медереп билип турар.

АКШ-ТЫҢ МУРНУУ ЧӨӨН АЗИЯДА ЧИМЗЕНИИШКИННЕРИ

Мурнуу-Чөөн Азияга агрессчи шериг блогун (СЕАТО) тургузар дугайында сес чурттарның конференциязы сентябрь 6-да Манилада (Филиппиннер) ажытынганын парлалгага мооң мурнунда-ла дыңнаткан болгай. СЕАТО дугайында чугаалажыышкыннар эгелээн: ол чугаалажыышкыннарны сентябрь 1-ден эгелээш, АКШ-тың, Англияның, Францияның, Австралияның, Чаа Зеландияның, Филиппиннерниң, Таиландының болгаш Пакистанның төлээлери эгелээн. Манилада конференцияны Индий-Кыдатка тойбың таарыштырылганың соонда Мурнуу-Чөөн Азияга дайынның чаа одаан болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун тургузарын күзеп турар АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң бодалы-биле чыыдырган.

Чаа агрессчи блокту тургузарының америк идеязын Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының улустары буруу шаап турар дээрзиниң дугайын Манилада конференцияның киржикчилериниң составы боду-ла чугаалап турар. Ол районнуң кол чурттары—Индия, Индонезия, Бирма болгаш Цейлон агрессчи блокка киржир деп АКШ-тың саналын чүгле хүлээвээн эвес, харын Манилада конференцияже хайгааракчыларын чоруларындан белин ойталаанар. Оон түннелинде Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарындан конференцияда АКШ-тан хамаарылгалыг чүгле Филиппиннер болгаш Таиланд база америк «дузаламчыга» доннашкан Пакистан киржип турар. Оон-биле кады Пакистанның чазаа Манилада конференцияга Пакистан төлээлериниң киржилгези СЕАТО-га Пакистанның ыяавыла киржилгезин айытпайн турар деп боттуг эдигни кылып турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның улустарының санал-оналын хажыдар сорулгалыг манилачы конференцияның америк организакчылары боттарының тургузуп турар шериг блогун «камгалал хемчегленя» кылдыр көргүзерин ораладжып турар. Улустар аразының эргези болгаш практиказы-бөле шуут удурланышкак туруп турар агрессчи үүлгедиишкиниң дугайында чугаа чоруп турарының ол фактызын олар канчап-даа чажырып шыдавас. Блок тургузар дугайында керээниң америк төлевилелин өзугаар алгаш көөрге, Каттышкан Штаттар СЕАТО-нуң дузазы-биле кайгамчык улуг девискээрге, база Манилада чугаалажыышкыннарга киржирин безин күзевээн азий чурттар болур Индияның, Индонезияның, Бирманың болгаш Цейлоннуң девискээрлеринге хыналда эргезин алырын күзеп турар.

Американың Каттышкан Штаттары болза, Мурнуу-Чөөн Азияга кандыг-даа болуушкунну бодунуу-биле үнелээр эргени алырын болгаш оон-биле кады чер бөмбүрзээниң ол районунда кандыг-даа чурттуң хөректеринге бодунуң шериг талазы-биле киржилгезин хаңдырып алырын күзеп турар. Ол делгем районнуң чурттарының хөй-ниитизи америк чимзенишкиннергге шиитпирлиг удурланып турары ынчангаш дүрүм өзугаар. СЕАТО-нуң инициаторлары делегейниң ийги дайынының бүдүүзүнде чардынган болгаш улустарга санатынмас човулан-хилинчекти таварыштырган база аңаа ат салган чурттарны буурап дүжүүшкүнге таварыштырган калчаалыг гитлержи «антикоминтернчи пактыны» хоолгалаан организацияны тургузарын күзеп турар деп Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының демократтыг парлалгазы чөптүг демдеглеп турар.

Манила конференциязынга белеткелдиң баштайгы базымнарындан эгелээш, СЕАТО-нуң киржикчилериниң «чаңгыс-эптиинге» АКШ-тың идегели шынзыктыртынмаан. Манилада чугаалажыышкыннарының чамдык киржикчилери Вашингтоннуң белеткээн төлевилелдеринге хөөн чоктар. Солуннар дыңнадыын өзугаар алырга, Англияның төлээлекчилери керээниң америк төлевилелинге улуг өскерилделерни киргген. Франция база америк төлевилелге хөөн чогун илередип турар. СЕАТО-га тергиидекчи байдалды алгаш, АКШ бодунуң тургузуп турары чаа шериг блогун Мурнуу-Чөөн Азияда бодунуң англи болгаш француз кагжыкчыларының туружунга шаап халдаашкынга ажыглап турар деп Лондонда болгаш Парижте барымдаалыг демдеглеп турар.

Америк чагырыкчы бөлүктер адак соонда кээп СЕАТО талазы-биле бодунуң өөнүктериниң удурланыышкының ажып эртери аңаа шыдатынар боор дээрзинге идегеп турар. Ынчалза-даа америк дипломаттарның болгаш аг-шеригниң тургузуп турар блогун Мурнуу-Чөөн Азияга тайбының туруллуларының ораладжыышкыны кылдыр база азий чурттарның хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга шуут кыжаныышкын кылдыр көрүп турар Азияның улустарын Каттышкан Штаттар кандыг-даа овуузун-биле мегелеп шыдавас.

Женева чөвүлел хуралының шиитпирлери-биле сорук кирген тайбыңа ынакшылыг улустар агрессорларның улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун күштелдирер дээр кандыг-даа ораладжыышкыннарынга удур шиитпирлиг демисежип турарлар.

А. ШАТИЛОВ.

Генерал де Кастринин медеглели

ПЕКИН. Вьетнамның информация агентилелиниң дамчытканын өзугаар алырга, Диен-Биен-Фунуң чанынга кампаниянның үезинде Вьетнамның Улус армиязынга тутурган болгаш сентябрь 3-те Вьетнамның Улус армиязының тутуруушкунлан хостап үндүргени генерал де Кастри тайынчыдылга болза, Индий-Кыдатка үр быжыг тайбының болгаш улустар аразынга найыралды хөгжүдериниң угланыышкынынга улуг базым болган деп парлалга конференциязынга медеглээн.

Де Кастри хостолып үнериниң мурнунда вьетнам болгаш даштыкы парлалганың төлээлекчилеринге Вьетнамның Демократтыг Республиказынга туттуруушкунга турарының үезинде лагерьге кажан-даа чурттавайн, чон-биле хостуг харылзажып болур турдум деп медеглээн. «Оон ачызында Вьетнамның чонунуң чаагай сеткилдиин болгаш бөдүүн амыдыралының долу төлептиин билип алдым» деп ол чугаалаан. Бүгү улустун, ылаңгыя аныктарның «демократтыг чазактың турган өзу-чуруумунга онза бүзүреллиин» хайгаарап көргенин ол чугаалаан.

Тутуруушкунга турган үезинге хамаарыштыр де Кастринин чугаалааны болза: «Мени долгандыр чурттап турган солдаттар ышкаш база ынчаар чурттап турдум, харын хөй таварылгаларда мээң чиир чеминиң үлүү оларныындан хөй турганынга бүзүрээн мен».

Дайынны соксатканы чүгле Вьетнамга эвес, харын Францияга база ажыктыг, чүгле дээрге, «Франция болупуц хой санныг айтырыгларын шиитпирлээринче шилчипир арганы ол берип турар»—деп де Кастри чугаалаан.

«Чедип алдынган дугуржулгалар ийи улустарның кайзынга-даа төптүг болган» хүндүлүг болуп турар» деп де Кастри үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Кыдат Улус Республикада демир орук тудуушкуну

ПЕКИН. Улус революциязының тиилээнинин соонда Кыдатка демир оруктар тудуушкуну калбак хөрлиишкинни адаан. 1952 чылда Мурнуу-Барыын Кыдатта Ченду-Чун-цинниң болгаш Соңгу-Барыын Кыдатта Таньшуй—Ланьчжоунуң чаа тутуунган шугумнарынга поездилерниң шимчээшкини ажыттынган. «Женьминьжибао» солуннуң дыңнадып турарын өзугаар алырга, 1953 чылда 589 километр чаа демир орук оруктарын ажыглалга дужаагаан. Оон аңгыда эрткен чылын 400 километр ажыг дурттуг черге демир оруктарның адыр оруктарын туткан. 140 километр ажыг ийиги оруктарны туткан болгаш катап тургускан.

Амгы үеде демир-орукчулар—тудугжулар Ланьчжоу—Синь-цзян болгаш Баоцзи—Чэндунуң демир оруктарының онза берге участоктарын шингээдип ап турар. Ланьчжоу—Синьцзянның оруунда тудугжулар Уцяоиньнинң сынын ажып эрткеннер. Узуну 1 километр туннельдиң тудуушкуну чедишкинниг доозулган. Бо чылын демир-орук Ланьчжоудан Хуайсибаога четкен турар. 332 километр дурттуг ол участоктуң тудуун доозар чорук келир чылдан эгелээш, ону Юйньнинң нефтизин болгаш нефть продуктуларын сөөрттүр арганы бээр, оон түннелинде чыл дургузунда камналга 100 миллиард ажыг юань (акша) болур.

Баоцзи—Чэндунуң оруун тудуп турар мурнуу участокта шимчээшкин ажыттынган: ол оруктуң соңгу участогунда Цзиньминниң даг сыныныың районунда туннель тудуушкунунуң база Вэйхэ хемни кежилдир улуг демир-орук көвүрүүнүн тудуушкунунуң талазы-биле ажыл чоруп турар.

Топограф отрядтары болгаш төлевилел организациялары Чэндуну Куньмин-биле болгаш Баотоуну Лань-Чжоу-биле харылзаштырар демир орук оруун шилиириниң талазы-биле улуг ажылды боттандырып турар.

(СЭТА).

Герман-совет найыралдың айынга ГДР-де белеткел

БЕРЛИН. Ноябрьда болур герман-совет найыралдың айынга белеткелди чорударынга болгаш ону эрттиреринге Герман Демократтыг Республикада инициативтиг комитетти тургускан.

Инициативтиг комитетте 121 кижи — күрүненин көскү ажылдакчылары, демократтыг партиялардың болгаш массалыг организацияларның улуттукчулары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери сонгутурган.

(СЭТА).

Япон улус—катап чепсеглээшкинге удур

ШАНХАЙ. Киодо Пусин агентилелиниң дыңнадыгларындан илерээнин алгаш көөрге, япон аныяктар «бот камгалалдың күштери» дээрлерге албан эрттиреринден ойталап турар, чүге дээрге аңаа сыдап алгаш, япон армияны катап тургузуп турар. «Бот камгалалдың күштеринге» япон эрге-чагырганың чорудуп турар чыыдазы «чаржынчыг байдалды көргүзүп» турарын агентилел чери айтып турар. Аңаа эрткен ийи неделяның дургузунда чүгле 1157 кижи билдириишкин киргген, ынчаарга программа өзугаар 23100 кижини тыыры көрдүнген.

(СЭТА).

Тайбың камгалалының австрали чөвүлелиниң медеглели

ПЕКИН. Мельбурнда үнүп турар «Гардиан» солуннуң бижин турарынга үндезилээш Синьхуа агентилелиниң дыңнадып турары болза, Австралияның тайбың камгалалының чөвүлели медеглеп парлаан, ында чугаалап турары болза, Мурнуу-Чөөн Азия чурттарынга шериг блогунга Австралияның кирер чоруу Австралия-биле кожахелбээ чурттарга чүс-чүс миллион кижилериниң арызынга чөнгээлиг байдалды болдурар, чүге дээрге, олар ол блокту «Азияның улустарының күзел-соруун боттандырарынга боо-чепсектин күжү-биле шаптыктаарының» сорулгазы деп санап турарлар.

(СЭТА).

Египет-биле шериг дугуржулгазын АКШ чорудуп турар

КАИР. Чазакка чоок «Альгумхурия» солун болза, «АКШ шериг дузаламчызының талазы-биле тускай дугуржулга чарар дугайында Египет-биле чугаалажыышкынар эгелээрин манап турар» деп бижип тура. Бо дугуржулганың кол-кол негелделерин Египетке берип каан деп дыңнадып турар, ынды болза-даа египет эрге-чагырганар ам-даа харыы бербээн болуп турар. Дугуржулга бо чылдың төнчүзүнге чедир чардынган турар.

Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң Лондонда корреспондентизинин дыңнадыында чугаалап турарындан алырга, Египетке чепсеглээшкин бээрин хорудап турарын дүжүрген дугайында англи чазактың шиитпири болза, «бо үениң боо-чепсээ-биле араб чурттарын чепсеглээриниң талазы-биле эвилелчилеринин кады чорудулгаларының эгези» болуп турар.

(СЭТА).

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң даргазы Жолио Кюриниң медеглели

ВЕНА, сентябрь 7-де, (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариалы парлалгага чарлаары-биле Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң даргазы Фредерик Жолио Кюриниң медеглелин дамчыдып берген. Медеглелде чугаалап турары:

Тайбының бүгү талалакчыларының күжениишкиннери чугула болгаш улуг чедишкиннер-биле демдеглетинген. Француз улустун үш чылдың иштинде могат чокка чорудуп келген болгаш улам-на өзүп турар күжениишкиннериниң түннелинде «европаның камгалал ниитилежилгезин» Францияның Национал хуралының хүлээвээн чоруу Европага чугаалажыышкыннарже оруккa турган эң улуг шаптыктаашкынны узуткаан.

Чугаалажыышкыннарның аргазы болгаш бот-боттарынга ажыктыг кылдыр дүжүп бержири эң берге болгаш эң айыылдыг чөрүлдээлерни шиитпирлээр органы бээр деп чүвени Женева чөвүлел хуралы көргүскен.

Чазактар, делегейниң болгаш национал-дың организациялары, янзы-бүрү ажылдакчылар, политиктиг, социал болгаш шажын шимчээшкиннери элээн көш чылдарның дургузунда улустар аразының эң чугула айтырыгларын таарыштырарынче угланган шиитпирлерни саналдап келген.

20 чылдар дургузунда алып-боолап келген пушкаларның дааш-шимээни бир-ле дугаарында чиде берген делегейге бөгүн, делегейни амытаа чедир айыылдыы-биле чарылдырып келген чөрүлдээлерни таарыштырып болурунга чедирип болгу дег чугаалажыышкыннар эгелээр ужурлуг.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң чымчаашкынныг байдалы дугуржулгага таарымчалыг болуп турар. Чамдык тодаргай болгаш кызыгаарланчак айтырыгларның талазы-биле безин ындыг дугуржулганы чедип алыры дүшкүүрлүг болур чоруктун чылдаганнарын эвээждир болгаш тайбынче чаа орукту ажыдып, бүгү улустарның, бүгү нацияларның айыыл чок чоруунга болгаш чаагай байдалынга идигни бээр.

Делегейниң хөй-ниитизинин санал-оналы улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун тааарыштырары дээш шиитпирлии-биле чугаалап келген. Санал-оналдың чорудулгалары Вьетнамда дайынны доозарынга болгаш «европаның камгалал ниитилежилгезин» хүлээвезинге чедирип келгени ол дээрге, маргыш чок факт болуп турар. Хөй-ниитиниң санал-оналы бодунуң хөделиишкиннериниң күжүн медереп билген. Комгалал деп алгаш, оларга тергиидекчи байдалды хандырып берип турар чепсектиг дайынны өөскүдүп үндүрерин күзеп турар чазактар болгаш эвилелер делегейниң хөй-ниитизинин санал-оналын хөрекке алыр ужурлуг.

Хөй-ниитиниң санал-оналының мурнунда турар сорулгалар дыка улуг. Ол сорулгалар чүл дээрге, Европага болгаш Азияга тайбынны быжыглаарынче угланган өзулуг чугаалажыышкыннарга идигни бээри, база чепсеглээшкиннерни дүжүрериниң болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектерин хорудаарының оруу-биле баарынче күрүнелерни шиитпирлии-биле угаадыры болур.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң сентябрь 13-тен эгелээш 14-ке чедир Венага болуп турар бюрозу делегейниң хөй-ниитизинин санал-оналынга болдунуң сагыш бодалын илередир база чугаалажыышкыннарга болгаш тайбынга ажыктыг кылдыр хөделир арганы бээр түүлдерни айтыр.

Баварияның металлисчилериниң ажыл соксадыышкыны чедишкиннинг доозулган

БЕРЛИН. Баварияның металлисчилериниң үш неделя ажыг уламчылаан ажыл соксадыышкыннарының доозулган дугайын барыын берлин парлалга дыңнадып турар.

Металлисчилериниң эрес-маадырлыг демиселинин түннелинде завод эелери дүжүп беришкинге кирер ужурга таварышкан: ажылчыннарның шак барымдаалап алыр ажыл төлевирин 4—10 пфеннинге, ыныаргга албан хаакчыларының шаланы 5—7 хуу өскен.

(СЭТА).

Грек металлисчилериниң ажыл соксадыышкыны

АФИНЫ. Пирейниң металлург-прокатчиктериниң 37 хонук ажыл соксадыышкыны тиилелгелии-биле доозулган. Ажылчыннарның бүгү негелделерин хандырып берген.

(СЭТА).

Мурнуу Кореяда албадал лагеринден бөлүк хоругдаттырганнарның дезип үнгени

ПХЕНЬЯН. Хвасон үездиде (Кенги можуда) турар албадал лагеринден хөй санныг бөлүк хоругдаттырганнарның дезип чорутканының дугайында Мурнуу Кореяның Тоньян Тхонсин агентилелиниң дыңнадыын Кореяның Төп телеграф агентилели сентябрь 6-да дамчыткан. Ол лагерьниң хоругдаттырганнары сентябрь 3-те кежээкиниң 8 шакта дезип чоруткан деп дыңнадыгда чугаалап турар. Ол-ла агентилелдиң дыңнатканын өзугаар алырга, дезип чорутканнарны дилеп тывары-биле 2 муң полицейжилерни чоруткан.

(СЭТА).

Чанкайшичилерни болгаш лисынманчыларны чепсеглээринге Японияның үлетпүрүн АКШ ажыглап турар

ШАНХАЙ. Японияның шериг үлетпүрүн АКШ гоминданчы болгаш лисынманчы бөлүктү чепсеглээринге ажыглаар ораладжыышкынының дугайын Япониядан медээлер херечилеп турар.

Токио радиозунуң дыңнадыы-биле алырга, бо үеде АКШ Мурнуу-Чөөн Азия чурттарынга, эң ылаңгыя Мурнуу Кореяга болгаш гоминданчыларга чедирип бээри-биле реактивтиг самолёттар бүдүрүп үндүрерин таарыштырып тургузары-биле Японияга калбак дузаны көргүзүп турар. Реактивтиг хылыкчылар бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле каттышкан компания тургузарының талазы-биле гоминданчылар япон чазак-биле болгаш Японияның ужар-чүүл фирмалары-биле чугаалажыышкынар чорудуп турарын айтып турар.

«Дейли таймс» деп индий журнал чүүл бижип үндүрген, ында чугаалап турары болза, бөлүк япон шериг экспертилери АКШ-ка чораан, америк шериг бүдүрүлгелериниң ажылы-биле танышкан. Японияның шериг үлетпүрү мурнуу корей армияга оок-чемзек бүдүрүп үндүрери-биле холбашкан 100 миллион доллар ажып турар түүнүү чагыгның баштайгы бөлүүн удаас күүседип эгелээр деп журнал дыңнадып турар. Японияның шериг үлетпүржүлери лисынманчыларга 400 муң хире винтовкалары, 5 миллион боо октарын болгаш хөй санныг пулемёт база винтовка октарын бээр деп журнал бижип турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

Ниити чурттарга черинин арыг-шеверин сагыңар!

АРЫГ-ШЕВЕР болза, калыкшылды камгалаарынга болгаш быжыглаарынга эргежок чугула. Кайда хир болдур—ында аарыг-аржык. Ылаңгыя чурттарга черинге арыг-шеверни тудары чугула.

Ниити чурттарга черин, ылаңгыя улуур өрээлди хирлендирбес дээш ораладжыр херек. Ниити чурттарга черинче киреринерде буттарынарны дүрбүңер. Тапкы сывын болгаш үүрмек бок чүүлдерни чүгле тапкы хулу кактаар чүвеге, тускай бок урар савага салыр. Шала кырынче дүпкүрүп черле болбас, ында тускай чараа дүпкүрер херектеди салып каан турар. Чем артыын болгаш өске-даа боктарны халыттыг бөдүрөөге ургаш, ону хуннуң-не үндүрүп төп турар херек.

Өрээлди аштаарда өл пес азы ширбилди болгаш щётканы өттүрүп алгаш аштаар. Аштап арыглаашкыз үезинде форточканы азы сонганы ажыдынар. Чүгле бо бөдүүн дүрүмнерни сагыыр болза, довурак-доозунну бурулатпайн барып болур.

Ниити чурттарга черинге быт-курт тургуспас ужурлуг. Оларның тыпты бээрин боллурбас төлээде орун-дөжекти арыг-шевер тулар, бокту чогуур өйүнде үндүрер, чем артыын ажык кагбас ужурлуг. Ындыг амытаннарны чок кылырынга ДДТ деп кургаг чүүл болгаш өске-даа чүүлдер чедишкиннинг ажыглатынып болур. Ниити чурттарга черинге арыг-шевер дугайында сагыш салыышкын — ында чурттап турар кижи бүрүзүнүң хан-дамырындан хөрээ.

Ниити чурттарга черинин арыг-шеверин дээш демисежинер!

ТЫВА ОБЛАСТБҢ АНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кылымчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНЛАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орулакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал кылдыстериниң—3—88. харыысалгалыг секретарьның 3—68, пропаганда болгаш көлээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа кылдыстериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация кылдыстериниң—3—65.

ТС—02466. Культура эргеделиниң типографиязы.